

# HETER MECHIRAH OR IMPORTED VEGETABLES WHICH SHOULD ONE CHOOSE?

by  
Rabbi Dr. Chaim Simons

Shemittah year 5768

## Introduction

A few weeks before Shavuot 5767, Eliezer Barat, the Managing Director of “Aleí Katif” wrote: “Otzar Ha’aretz suggests possible solutions for the supply of fruit and vegetables which are Mehadrin for Shemittah, without having to use non-Jewish produce and without utilising the Heter Mechirah.”<sup>1</sup> About a month and a half later, “Otzar Ha’aretz” modified this position and stated that when non Heter Mechirah vegetables from Jewish sources are finished, “Otzar Ha’aretz” will place “two alternatives before the buyers: imported produce from the Diaspora or Heter Mechirah. The Bet Din of Otzar Ha’aretz, (which is composed of four well-known Rabbis<sup>2</sup>), will not decide on this question but will leave it to the decision of the consumer.”<sup>3</sup> In answer to a question, Rabbi Yehudah Amichai of “Otzar Ha’aretz” answered that “vegetables which are Heter Mechirah will be clearly and prominently labeled.”<sup>4</sup>

In this paper, I, a **consumer** of “Otzar Ha’aretz” produce will discuss in depth the choice between Heter Mechirah produce and imported produce. The discussion will include the question of whether the Heter Mechirah has, according to the consensus of Rabbinic opinion, any Halachic validity today and, indeed whether it ever had such validity in the past. (It is not the purpose of this paper to enter into the lengthy and complex Halachic arguments for and against the Heter Mechirah.) Furthermore, even according to those who give Heter Mechirah Halachic validity, does it have ideological acceptability? A further question is: can one take seriously the sale of Eretz Yisrael to a non-Jew? According to those who hold that the Heter Mechirah is not Halachically acceptable, what is the status of Heter Mechirah agricultural produce – is it kosher or not, and is there a difference between fruit on the one hand and vegetables on the other? After delving into all these questions, I will attempt to answer the question as to whether to use Heter Mechirah or imported produce.

## Early history of Heter Mechirah

In a paper written by Rabbi Kalman Kahana, he summarized the observance of Shemittah throughout the generations until the period of the “First Aliyah.” He wrote, “For thousands of years Jews of Eretz Yisrael kept the Mitzvah of Shemittah with trust in the kindness of the Almighty.... This was even in periods when there were no non-Jewish

---

<sup>1</sup> *Kommemiyut*, (Bet El), no. 50, Parashat Bahar-Bechukotai, 23 Iyar 5767 – 11 May 2007, p.4.

<sup>2</sup> Rabbi Yehudah Amichai, Rabbi Yaacov Ariel, Rabbi Nechemiah Goldberg and Rabbi Dov Lior.

<sup>3</sup> *B’sheva*, no. 247, 5 Tammuz 5767 - 21 June 2007, p.35.

<sup>4</sup> “How will I know how to identify vegetables which are Heter Mechirah?” Answer by Rabbi Amichai, Otzar Ha’aretz, (Internet: 212.199.215.132/otzar/answer9.asp).

owned fields in Eretz Yisrael and all the food came from Jewish owned fields and also in periods when it was not easy to import such produce.”<sup>5</sup>

In the 1880s when, what is popularly known today as the “First Aliyah” began, many of the new Jewish immigrants worked in the production and export of wine and citrus fruits. As the Shemittah year 5649 (1888-89) approached, the Rabbis of Jerusalem, Rabbi Yehoshua Yehudah Leib (Maharil) Diskin and Rabbi Shmuel Salant, forbade work on the land during the Shemittah.<sup>6</sup> The men of the “First Aliyah” then began a propaganda campaign in which “they falsely stated in a loud voice that observance of the Shemittah would be life threatening, and as a result of this there were some Rabbinical authorities in the Diaspora, who living far away [from Eretz Yisrael] gave a lenient decision on this matter”<sup>7</sup>

In fact the colonists had a different reason for the non-observance of Shemittah – they were concerned about creating a precedent. Moshe Leib Lielenblum, one of the secular Zionist leaders of the time wrote, “If the colonists stop work for this first Shemittah, it will create a precedent in accordance with those who are strict ... and then there will be no future possibility of permitting work during Shemittah ... therefore we must from the outset not accept the opinion of those who are strict and not permit any cessation of work.”<sup>8</sup>

Some Rabbis in Eastern Europe were contacted and three of them<sup>9</sup> gave a Heter, for that Shemittah alone, subject to the approval of Rabbi Yitzchak Elchanan Spektor of Kovno, to sell the land to a non-Jew. Rabbi Spektor, gave his agreement in a very guarded manner and stressed that this was valid solely for that Shemittah.<sup>10</sup> However, on this approval, some Rabbis of that generation wrote that the colonists had used “trickery and deceit on the Rabbi [Spektor].”<sup>11</sup> and that “he was not conversant with the situation.”<sup>12</sup>

The Sepharadi authorities in Eretz Yisrael represented by Hacham Yaacov Shaul Elyasher gave their approval.<sup>13</sup> However the Ashkenazi Jerusalem Rabbinat, headed by Rabbi Diskin and Rabbi Salant strongly disagreed and issued a proclamation that “there is no Heter whatsoever to plough, to sow, to reap and to plant whether by themselves [the colonists] or by a non-Jew.”<sup>14</sup> Later a further similar proclamation was issued in Jerusalem by about twenty Rabbis.<sup>15</sup> One of these Rabbis, Rabbi Tuvia Rosenthal, wrote a book in which he clarified the laws of Shemittah. In the introduction to this book he

<sup>5</sup> Rabbi Dr. Kalman Kahana, “The Sabbatical Year During the Generations,” *Torah u'Mada*, vol.2, no.2, Elul 5732 - September 1972, p.101.

<sup>6</sup> Mordechai Diskin, *Divrei Mordechai*, (Jerusalem, 5649 - 1889), pp.16-17.

<sup>7</sup> Open letter from Mordechai Gimpel Yaffe, *Ketavim l'Toladot Chibat Zion v'Yishuv Eretz-Yisrael*, [henceforth *Ketavim*]. vol.3, (Tel Aviv: Achdut, 5692 – 1932), letter 1322, col.891.

<sup>8</sup> Moshe Leib Lielenblum, *Derech la'avor Gulim*, (Warsaw: Achiasaf, 5659 -1899), pp.131-32.

<sup>9</sup> Rabbi Shmuel Mohilever, Rabbi Yisrael Trunk and Rabbi Shmuel Zanvil Klepfish.

<sup>10</sup> Rabbinical ruling, *Hameliz*, (St. Petersburg), no.58, 19 Adar II 5649 – 10 (22) March 1889, pp.2-3.

<sup>11</sup> Rabbi Yaacov David Willowski, Bet Ridbaz, Introduction to *Pe'at Hashulchan*, (Jerusalem, 5672 – 1912).

<sup>12</sup> Letter by Rabbi Moshe Nachum Wallenstein, Av Bet Din of Jerusalem, *Habazeleth*, (Jerusalem), no.46, 24 Sivan 5670 – 1 July 1910, p.297 (3).

<sup>13</sup> Rabbi Yaacov Shaul Elyashar, Dvar haShemittah, *Hazewi*, (Jerusalem), no.16, 11 Nissan 5648 – 23 March 1888, pp.7-10; Rabbi Yaacov Shaul Elyashar, *Simcha La'ish*, (Jerusalem 5653 – 1893), Yoreh Deah, chap.26, pp.107-109.

<sup>14</sup> Public announcement, *Habazeleth*, (Jerusalem), no.6, 21 Marcheshvan 5649 – 26 October 1888, p.44 (4); Hora'at Rabanan Kashishai to *Pe'at Hashulchan*, op. cit., Introduction.

<sup>15</sup> Hora'at Rabanan Kashishai to *Pe'at Hashulchan*, op. cit., Introduction.

wrote, “It is obvious that had they [the colonists] not found someone to give the Heter [Mechirah], they would have observed the Shemittah in accordance with the Halachah.”<sup>16</sup>

At that period, there were also a number of renowned Rabbis in Europe who came out strongly against this Heter. These included Rabbi Yoseph Dov Soloveichik (the Bet Halevi), Rabbi Naftali Tzvi Yehudah Berlin (the Netziv), Rabbi Shimshon Refoel Hirsch (a leading Rabbi in Germany), Rabbi David Friedman of Karlin (a leading Rabbi in Lithuania), Rabbi Eliezer Gordon (Rosh Yeshivah of Telz), the Admor of Radzin (who is famous for his work on Techelet), Rabbi Yoseph Stern (Av Bet Din of Shavli) and Rabbi Yechiel Michel Epstein (the Aruch Hashulchan).<sup>17</sup> The last named described this Heter as an “insult to our Holy Torah and our Holy Land.”<sup>18</sup> In contrast Rabbi Yoseph Engel<sup>19</sup> and Rabbi Avraham Bornstein of Sochochov<sup>20</sup> came out in favour.

There were some colonists who observed the Shemittah. However, it was not easy for them since great pressure was put on them from various sources. One of these sources was the overseers of Baron Edmond Rothschild who was helping to financially support the new settlers.<sup>21</sup> A further source of compulsion was the leaders of “Hovevei Zion” who stopped giving financial support to the Shemittah observers. On this Dr. Leon Pinsker, one of the founders and leaders of “Hovevei Zion” wrote, “I gave an order to stop supporting the community of Gadera if they do not work during Shemittah.”<sup>22</sup> There were even people “who were not ashamed to involve the [Turkish] government in this matter and they went and informed against them [the Shemittah observers] to the authorities saying that the Jews were not working and would thus harm the treasury.”<sup>23</sup> Only a few of the colonists were able to withstand this pressure.<sup>24</sup>

In the year 5664 (1904), Rabbi Avraham Yitzchak Hakohen Kook came on Aliyah and soon after was appointed Rabbi of Jaffa. Whilst he was in Russia, he had opposed this Heter – “my opinion then inclined towards those who oppose this Heter.”<sup>25</sup> Approaching the Shemittah year 5670 (1909-10) a lot of pressure was put on him to give a Heter Mechirah – the pressure was so much that he said that “if a Yeshivah in Jerusalem were to give him... [a stipend] each month he would leave his position [as the Rabbi of Jaffa] because of the Shemittah problem, and go and learn in the Yeshivah.”<sup>26</sup> However, because of the critical economic situation of the colonists, he finally gave a Heter.<sup>27</sup> We can see from his letters that it was given with great reluctance<sup>28</sup> and “my heart aches continually because of this priceless Mitzvah,”<sup>29</sup> He called it a “heter given in

<sup>16</sup> Rabbi Tuvia Rosenthal, *Halachah M'voreret*, (Warsaw, 5655 – 1895), Introduction, p.4.

<sup>17</sup> Dayan Dr. Isidor Grunfeld, *The Jewish Dietary Laws*, vol.2, (London: Soncino Press, 1972), pp.115-18, 124. The Bagatz ruling (referred to later) p.10, incorrectly states that the Netziv and the Bet Halevi gave their agreement to the Heter Mechirah.

<sup>18</sup> Rabbi Yechiel Michel Epstein, *Aruch Hashulchan Ha'atid*, part 1, (Jerusalem: Mossad Harav Kook, 5729 – 1969), chap.15, para.9 (end).

<sup>19</sup> Rabbi Yoseph Engel, *Otzrot Yoseph* - part 2, Shvi'it bazman haze, (Vienna, 5688 – 1928), pp.90-102.

<sup>20</sup> Rabbi Avraham Bornstein, *Avnei Nezer*, (Warsaw, 5673 – 1913), Yoreh Deah, part 1, chap.458.

<sup>21</sup> Rabbi Kahana, op. cit., p.108.

<sup>22</sup> Letter from Dr. Leon Pinsker to the Netziv, 17 Adar I 5649 – 1889, *Ketavim*, vol.2, (Tel Aviv: Hapoel Hatzair, 5685 – 1925), letter 874, col.657.

<sup>23</sup> Letter from Yechiel Michel Pines to Rashi Pin, 9 Shevat 5649 – 1889, *Ketavim*, vol.2, op. cit., letter 866, cols.639-40.

<sup>24</sup> Rabbi Kahana, op. cit., p.109.

<sup>25</sup> Rabbi Avraham Yitzchak Hakohen Kook, *Igrot haReiyah*, vol. 1, (Jerusalem: Mossad Harav Kook, 5722 – 1962), letter 207, p.258.

<sup>26</sup> Bet Ridbaz, op. cit.

<sup>27</sup> *Igrot haReiyah*, op. cit., letter 177, pp.226-29.

<sup>28</sup> Ibid., vol. 2, letter 555, p.184.

<sup>29</sup> Ibid., vol. 1, letter 255, p.296.

strained circumstances”<sup>30</sup> and that it was only a “temporary measure”.<sup>31</sup> However he also wrote, “that anyone who wishes not to work the land at all during the Shemittah year is to be praised.”<sup>32</sup> He also declared that “every Jew who is in a position to observe the Shemittah even in strained circumstances, and in the following year will be able to work his land, and not be forced to abandon it [his land] and depart to the Diaspora, is in duty bound to observe the Shemittah in accordance with the law, and this would be a great merit for the whole Jewish people.”<sup>33</sup>

### **This Shemittah - 5768**

In our generation for every successive Shemittah, fewer Rabbis support the Heter Mechirah. This Shemittah, there were a number of official city Rabbis who refused to give a hechsher to those establishments which utilized the Heter Mechirah. This refusal was made with the consent of the Chief Rabbinate who decided “that each city Rabbi should have the sole right to decide on his city’s policy regarding Shemittah in accordance with his own individual interpretation and opinion on the laws of Shemittah.”<sup>34</sup>

Furthermore, the Chief Rabbinate Council decided “to encourage the observance of Shemittah. In a case where it is possible to decrease the use of the Heter Mechirah, it will be done in accordance with the circumstances.... The need for the use of the Heter by a particular farmer will be investigated.”<sup>35</sup> Chief Rabbi Yona Metzger went as far to announce that they planned to discontinue the use of the Heter Mechirah after the current Shemittah.<sup>36</sup>

To combat the situation where the “local Rabbinate was not prepared to allow organizations to purchase Heter Mechirah products,”<sup>37</sup> a group of “Religious Zionist Rabbis” in the organization “Rabbis of Tzohar” “established their own new Kashrut organization.”<sup>38</sup> They brought out an advertisement for “owners of businesses” who “have had difficulties in receiving a Kashrut certificate in the Shemittah year” to apply for their “Teudat Hashgacha” (supervision certificate)<sup>39</sup> and they then started “to distribute them.”<sup>40</sup> (For legal reasons they could not use the term “Teudat Kashrut” and so they had to call it “Teudat Hashgacha.”<sup>41</sup>) A sample of their “Teudat Hashgacha” was reproduced in the Israeli press<sup>42</sup> and also displayed on the Internet<sup>43</sup> and it is headed “The

<sup>30</sup> Ibid, letter 236, p.283, vol. 2, letter 400, p.57.

<sup>31</sup> Ibid., vol. 1, letter 177, p.227, vol. 2, letter 555, p.184.

<sup>32</sup> Ibid., vol. 1, letter 236, p.283.

<sup>33</sup> Open letter from three farmers from Ekron, *Habazeleth* (Jerusalem), no. 25, 21 Tevet 5670 – 2 January 1910, pp.127-28 (1 – 2).

<sup>34</sup> Israel Supreme Court, Bagatz 7120/07, Bagatz 7628/07, Ruling given 11 Marcheshvan 5768 – 23 October 2007, [henceforth Bagatz], pp.4, 22.

<sup>35</sup> Ibid., pp. 20-21.

<sup>36</sup> “Rabbi Metzger Against Heter Mechira,” Arutz Sheva News Brief, 19 Tishri 5768 – 1 October 2007, (Internet: [www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/133995](http://www.israelnationalnews.com/News/Flash.aspx/133995)).

<sup>37</sup> Tzohar “Hashabbat” no.166, Parashat Noach, 1 Marcheshvan 5768, p.6.

<sup>38</sup> Ibid.

<sup>39</sup> Ibid., no.168, Parashat Vayera, 15 Marcheshvan 5768, p.5.

<sup>40</sup> Ibid., no.169, Parashat Chaye Sara, 22 Marcheshvan 5768, p.2.

<sup>41</sup> Ibid., no.166, op. cit, p.6.

<sup>42</sup> Example of supervision certificate issued by the Rabbis of Tzohar; Jerusalem Post, 2 November 2007, p.14.

<sup>43</sup> “Tzohar’s alternative kashrut apparatus launched,” Ynet Jewish World, 30 October 2007, (Internet: [www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3465743,00.html](http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3465743,00.html)).

National Supervisory Committee for Shemittah” with the names of the four Rabbis who comprised the Presidium.<sup>44</sup>

However some organizations who market agricultural produce took more decisive action and took the Chief Rabbinate to the Supreme Court claiming “that for many years, the policy was to recognize the Heter Mechirah, and we are thus dealing with a change in policy for a stricter one, which will cause immeasurable damage to agriculture.”<sup>45</sup> In their lengthy ruling written largely by Judge Elyakim Rubinstein who is an observant Jew, the Court ruled that “in any instance where the local Rabbi is not prepared to give a Kashrut certificate based on ‘Heter Mechirah’, the [Chief] Rabbinate must use its powers... and appoint Rabbis who will do this.”<sup>46</sup> (Even though this ruling was based on administrative considerations, it caused strong negative reactions from Knesset members of the ‘Yahadut haTorah’ party.<sup>47</sup>) Following this ruling, the Chief Rabbinate authorized five Rabbis to grant such Kashrut certificates.<sup>48</sup>

### **Are the early rulings on Heter Mechirah relevant today?**

There are today some leading Rabbis in Israel who still utilize the Heter Mechirah. It goes without saying that even if one personally disagrees with their ruling, one must not talk disparagingly of these Rabbis and their ruling on this question.

Those supporting the Heter Mechirah today, often adduce support (in particular) from Rabbi Kook’s ruling. However, the question is whether Rabbi Kook’s ruling is still relevant today. As we have seen above, nearly one hundred years ago he himself described it as a “temporary measure.”

In a lecture he gave over forty years ago, Rabbi Shlomo Goren said that Rabbi Kook’s ruling no longer applied and any such sale had no validity.<sup>49</sup> At a later date, he published an article in “Hatzofe” reiterating this point. In it he wrote that “after the establishment of the State of Israel, when most of Eretz Yisrael is in Jewish hands, there is no validity to the Heter Mechirah according to the writings of Rabbi Kook himself,<sup>50</sup> or the Heter has been completely weakened and one cannot rely on it, especially as one is speaking of the sale of all Eretz Yisrael to non-Jews in order to nullify its sanctity.”<sup>51</sup>

A similar conclusion, but for economic reasons, was reached by Rabbi Moshe Ushpizai who was Chief Rabbi of Ramat Gan and at a later date, Chairman of the Board of Rabbis of Hapoel Hamizrachi. Over forty years ago he wrote, “Now there has been a great change in the economy of the State of Israel. The economy is increasingly being based on industry and not on agriculture. Industry is taking first place in the country. Even the kibbutz economy is increasingly being based on industry.... We are also, time and time again witnessing a sad phenomenon where excess fruit and vegetables are being thrown on the dung-heap.” He very strongly suggested that the original protagonists, and especially Rabbi Kook, would not agree to the Heter Mechirah today.<sup>52</sup>

<sup>44</sup> Rabbi Tzefanya Drori, Rabbi Yaacov Ariel, Rabbi Dov Lior and Rabbi Chaim Druckman.

<sup>45</sup> Bagatz, p.6.

<sup>46</sup> Ibid., p.34.

<sup>47</sup> *Yated Ne’eman*, (Bnei Brak), 13 Marcheshvan 5768 - 25 October 2007, p.2; *Hamodia*, (Jerusalem), 13 Marcheshvan - 25 October 2007, p.2.

<sup>48</sup> “Chief Rabbinate ordains substitute kashrut supervisors,” *Ynet Jewish World*, 4 November 2007, (Internet: [www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3467466,00.html](http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3467466,00.html)).

<sup>49</sup> Lecture delivered by Rabbi Shlomo Goren to Jewish students at London University at Hillel House London in the 1960s (prior to July 1966). The author of this paper was present at this lecture.

<sup>50</sup> Possibly, Rabbi Goren’s source is *Igrot haReiyah*, op. cit., vol.1, letter 177, p.226.

<sup>51</sup> Rabbi Shlomo Goren, “Validity of the Heter Mechirah for Shemittah after the establishment of the State of Israel,” *Hatzofe*, (Tel Aviv), 12 Marcheshvan 5747 - 14 November 1986, p.8.

<sup>52</sup> Rabbi Moshe Ushpizai, *Amudim*, (Kibbutz Hadati), nos. 226-227, Adars 5725 – March 1965, pp 143-44.

This same point was made during the month prior to this Shemittah, when a list of fifteen of the leading Rabbis in Israel,<sup>53</sup> including both Ashkenazi and Sepharadi Rabbis, issued a proclamation regarding this Shemittah. In it they stated, “As is well known, about a hundred years ago, at a time of great necessity and in life threatening situations, there were great Rabbis who permitted as a temporary measure relying on the Heter Mechirah, but it is absolutely clear that even those who then permitted it would not do so today.”<sup>54</sup>

In contrast to this, those who today are in favour of Heter Mechirah try to adduce support by quoting the names of the prominent Rabbis who a century ago gave their consent, but they fail to mention that these Rabbis said that it was only for that particular Shemittah that they gave the Heter. Incidentally, one of the names they mention is Rabbi Yehoshua Yehudah Leib (Maharil) Diskin. But this is inaccurate. Rabbi Diskin was strongly against the Heter Mechirah. What he supported was the one-time suggestion by the Rabbi of Jaffa, Rabbi Naftali Herz that for that particular Shemittah (5656 / 1895-96) one could sell the fruit trees and even this had very strict limitations placed on it.<sup>55</sup>

### **Heter Mechirah viewed ideologically**

Is it ideologically right (even according to those who hold that halachically the Heter Mechirah is valid) to sell Eretz Yisrael to non-Jews? The Almighty gave Eretz Yisrael in its entirety only to the Jewish people and now we want to sell it to avoid observing a Mitzvah in the Torah! Just as the Jewish people have been Divinely given the Shabbat, the holy soil of Eretz Yisrael has likewise been given its Shabbat.

Rabbi Ze'ev Vitman, the Chairman of the Shemittah Committee of the Chief Rabbinate, wrote that “Heter Mechirah is based on completely nullifying the Mitzvah of Shemittah” and “thus there are essential and basic differences between Heter Mechirah and other heterim,” such as Mechirat Chametz [sale of Chametz], Heter Iska [method used to avoid infringing the prohibition against taking interest] and Pruzbul [document allowing collection of debts after the end of the Shemittah year].<sup>56</sup> In a similar vein, Rabbi Moshe Levinger, who (before he re-established Jewish settlement in Hebron) was Rabbi of Kibbutz Lavie, (a kibbutz of the “Kibbutz Hadati”), wrote an article entitled “A proposal to limit the sale [of land] to a non-Jew in the Shemittah year.” In this article he stated that “it is difficult for the populace to take upon themselves the instructions of the Chief Rabbinate who obligate them to observe some of the laws of Shemittah even after the sale. It is indeed found that these instructions are barely implemented, and thus the practice has shown that with the sale of the land based on the Heter Mechirah, one sells the whole of the Shemittah.”<sup>57</sup>

It is written about the “Netziv” “that his entire soul was filled with devotion and immeasurable love for Eretz Yisrael, which was in the process of being resettled, so that every small brick in a [new] building gave him spiritual joy.” In addition to opposing the Heter Mechirah on halachic grounds, he also did so on ideological grounds as he saw this

---

<sup>53</sup> Rabbi Yosef Elyashiv, Rabbi Yehuda Shteinman, Rabbi Shmuel Vosner, Rabbi Michal Lefkowitz, Rabbi Pinchas Scheinberg, Rabbi Nissim Karelitz, Rabbi Chaim Kanievsky, Rabbi Shmuel (the son of Rabbi Shlomo Zalman) Auerbach, Rabbi Yehudah Shapira, Rabbi Yitzchak Sheiner, Rabbi Gershon Edelstein, Rabbi Meir Bergman, Rabbi Nissim Toledano, Rabbi Yehuda Ades, and Rabbi Natan Finkel.

<sup>54</sup> “Kriat Kodesh,” Yated Ne'eman, 10 Elul 5767 - 24 August 2007, p.1.

<sup>55</sup> Rabbi Yoseph Tzvi Halevi, *Hora'ot Sha'a*, (Jerusalem, 5669 - 1909), pp.115-116, 124-25.

<sup>56</sup> Rabbi Ze'ev Vitman, *Likrat Shemittah Mamlachtit b' Medinat Yisrael*, (Alon Shevut: Tzomet. 5760 – 2000), p.29.

<sup>57</sup> Rabbi Moshe Levinger, *Amudim*, (Kibbutz Hadati), no. 224, Shevat 5725 – January 1965, p.115.

as “a blemish on the holiness and purity of Eretz Yisrael.”<sup>58</sup> He wrote in connection with the Mitzvah of Shemittah, “Eretz Yisrael is different from other countries. Its existence does not rely on natural causes as with other countries, but on Divine providence.... [which includes] the observance of the Shemittah as explained in the Torah.”<sup>59</sup>

Another person to realise the importance of not trying to avoid Shemittah observance was the Director of “Neot Kedumim” [The Biblical Landscape Reserve in Israel], Nogah Hareuveni, who, prior to the last Shemittah (5761), was asked whether he would include Neot Kedumim in the Heter Mechirah. He replied that “Eretz Yisrael is not for sale.” All the activities at that location during the Shemittah year were done in accordance with the Shemittah laws.<sup>60</sup>

### **How genuine is the Heter Mechirah?**

This Shemittah a non-Jew, bought all the Jewish farmland in Eretz Yisrael for seventy billion shekels with a post-dated cheque!<sup>61</sup> Two questions immediately come to mind: The first is: Does this non-Jew have, or is he likely to have, cover for this sum, by the time his cheque is due?! The second is: What if he refuses to sell this land back after the Shemittah year?!

Those who are involved in implementing the Heter Mechirah will obviously argue that these questions do not disqualify the sale. However, there are contrary opinions. Rabbi Vitman writes that “I heard from Rabbi Yosef Elyashiv and Rabbi Shlomo Zalman Auerbach that in their opinion the genuineness of the sale is the biggest problem with Heter Mechirah.”<sup>62</sup> Even Rabbi Moshe Levinger, who fully accepts the validity of Heter Mechirah, comments that “one cannot hide from the fact that the populace do not understand and are unable to understand the Heter Mechirah in its present form of selling all the Land of Israel to one Arab.”<sup>63</sup>

The “Minchat Yitzchak” goes further and writes that “the sale has no validity since every one knows that it is not a genuine sale of all the Land to a non-Jew.”<sup>64</sup> Likewise, Rabbi Elazar Teitz, the Av Bet Din of Elizabeth, New Jersey, and Rabbi of the Congregation Adath Yeshurun, argues that the sale is not a true one but an “asmachta” namely, a matter agreed to in anticipation of its never being realised, and this renders the sale halachically invalid.<sup>65</sup>

There are those who argue that if Mechirat Chametz is in order, so is Heter Mechirah. However this argument has a serious flaw. If at the end of Pesach, the non-Jew does not want to sell back the Chametz, he pays for it and takes it.<sup>66</sup> The Jew can easily

<sup>58</sup> Eliyahu Ganchovsky, *Harav Mordechai Elishberg*, (Jerusalem, 5697 – 1937), p.78.

<sup>59</sup> Rabbi Naftali Tzvi Yehuda Berlin (“Hanetziv”), *Meishiv Davar*, part 2, (Jerusalem 5728 – 1968), appendix entitled “Dvar Hashemittah”.

<sup>60</sup> Related to the author by one of the guides of Neot Kedumim.

<sup>61</sup> “Heter Mechirah is launched,” Ynet News, 5 September 2007, (Internet: [www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3446165,00.html](http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3446165,00.html)).

<sup>62</sup> Rabbi Vitman, *Likrat Shemittah*..., op. cit., p.45 fn.9; Rabbi Ze’ev Vitman, *Shemittah 5747 in Kfar Etzion*,” (Kfar Etzion: Hamayan, 5748-5749 – 1988-89), p.76 fn.85a.

<sup>63</sup> Rabbi Levinger, op. cit., p.115.

<sup>64</sup> Rabbi Yitzchak Weiss, *Minchat Yitzchak*, vol.8 , (Jerusalem, 5753 – 1993), Orach Chaim, chap.96, pp.184, 328.

<sup>65</sup> Rabbi Elazar Teitz, “Heter Mechira,” Mail-Jewish vol.34 no.28, 11 February 2001, (Internet: [www.ottmall.com/mj ht arch/v34/mj v34i28.html](http://www.ottmall.com/mj ht arch/v34/mj v34i28.html)).

<sup>66</sup> There have actually been cases of this occurring. One was in Sha’alavim. The Rabbi of the community was very happy about this since it proved the sale to be valid, [related to the author of this paper by a Rabbi at the Yeshivah Tichonit Sha’alavim in the summer of 5753].

then buy fresh Chametz. This is certainly not the case with all the farmland in Eretz Yisrael!

### **Abolishing the Heter Mechirah**

The question which is asked with increasing frequency with every successive Shemittah is whether the Heter Mechirah should be discontinued?

By actively supporting those who want to use the Heter Mechirah, one is assisting in perpetuating this Heter forever, whilst the intention of its proponents a hundred years ago was that it was to be a temporary measure to be dispensed with as quickly as possible. If those supporting the Heter Mechirah - an ever decreasing minority opinion - were to see that the market for Heter Mechirah products was vanishing, an alternative solution would have to be found.

Such a solution could hopefully be found if the Government of Israel had the serious intention of working as a team together with agriculturists and Rabbis.

The question to be asked is how much it would cost the Israeli economy if the agricultural sector were to cease to do work forbidden during the Shemittah year. A study of this was made by Rabbi Professor Yehudah Levi and Rabbi Dr. Gershon Metzger at the "Jerusalem College of Technology - Machon Lev." They studied the agricultural situation in Israel and the profitability of agricultural exports, and then concluded that if farmers ceased forbidden work during Shemittah, did not engage in other work and were recompensed for all their losses, spread out over seven years, it would increase the government budget by 50 agorot for every 1,000 shekels annually.<sup>67</sup> The suggested Israeli government total budget for 2008 is just over three hundred billion shekels,<sup>68</sup> thus making the annual cost of keeping Shemittah, about 150 million shekels annually.

One could mention here, that the Finance Ministry announced that there was a budget surplus during the first eleven months of 2007 of 7.7 billion shekels.<sup>69</sup> This could easily pay off the entire cost of observing the Shemittah 5768 (2007-2008).

The study by "Machon Lev" goes on to propose advanced professional courses for agriculturists during the Shemittah year in which the participants would learn about new developments in the agricultural field. The knowledge gained from these courses would definitely improve the efficiency of the workers in the years following the Shemittah year and thus increase their productivity level and hence their income, and this could well offset losses incurred as a result of observing the Shemittah year.<sup>70</sup>

Furthermore, new agricultural techniques could be utilized to assist with the observance of Shemittah.<sup>71</sup> To accomplish this, an infrastructure would be built up with a one time initial outlay. This infrastructure would also assist agriculture in the non-Shemittah years. The infrastructure would consist of extensive facilities for keeping vegetables in cold storage, building hothouses for growing vegetables detached from the soil and developing land in the southern Arava part of Israel (where the laws of Shemittah do not apply) for massive agriculture. In addition, there could be large scale planting of vegetables before Rosh Hashanah of a Shemittah year. Land could also be rented in

<sup>67</sup> "Behar - The Blessing of the Shemittah Year in our Time," Jerusalem College of Technology Machon Lev, [n.d.], (Internet: [www.hra.jct.ac.il/judaica/dvarTorah/dt34.html](http://www.hra.jct.ac.il/judaica/dvarTorah/dt34.html)).

<sup>68</sup> Israel Government, Suggested Budget for the Financial Year 2008, (Internet: [www.mof.gov.il/budget2007/docs2008/12.pdf](http://www.mof.gov.il/budget2007/docs2008/12.pdf)).

<sup>69</sup> "Finance Ministry announces budget surplus of NIS 7.7 billion for 2007," Haaretz.com, 4 December 2007, (Internet: [www.haaretz.com/hasen/spages/931092.html](http://www.haaretz.com/hasen/spages/931092.html)).

<sup>70</sup> Machon Lev, op. cit.

<sup>71</sup> Jonathan Rosenblum, "Shmita is our test of faith," Jerusalem Post, 30 November 2007, p.10.



Jordan, (as is already being done this Shemittah), and this would also give employment to Jewish agronomists.<sup>72</sup> The proximity of Jordan would keep transport charges to a minimum. Possibly land in Sinai and Egypt could also be utilized.

### **Where to shop?**

In order to understand where one can shop during the Shemittah period, one needs to understand the various laws concerning different types of agricultural produce.<sup>73</sup>

Things which grow from the ground can broadly speaking be divided into fruit and vegetables. There is a crucial difference between fruit and vegetables regarding the laws as to what may and may not be eaten. Because there were Jews who secretly planted things during the Shemittah year and then claimed that they sprouted by themselves, the Rabbis made a decree that things which had an annual planting – in practice, mainly vegetables – which began to sprout during the Shemittah year in a Jewish owned or Jewish worked field, were classed as “sefichim” and were forbidden to be eaten.

In the case of fruit there is no such prohibition, since fruit trees are not planted annually. However, there is the question of fruit trees which are illegally worked on during Shemittah (ne’evad) and fruit which the owner has not made “ownerless” (shamur) as required. Is it permitted to eat such fruit? This question has been in dispute for many hundreds of years – some permitting whilst others forbid eating “shamur v’ne’evad”. Today opinions are still divided. The Eda Charedis of Jerusalem states, quoting the opinions of Rabbi Chaim Berlin and the Ridbaz, that it is forbidden, adding that “this has been the accepted practice of all the Batei Din of the different communities,”<sup>74</sup> whereas the Chazon Ish<sup>75</sup> and Rabbi Shlomo Zalman Auerbach<sup>76</sup> permit “shamur v’ne’evad” produce, the former b’dieved [post facto].

This question – where to shop – was asked during the previous Shemittah (5761 / 2000-01) and was answered by Rabbi Shlomo Aviner, the head of the Ateret Kohanim Yeshiva and Rabbi of Bet El. In his answer he comes out strongly in favour of buying Heter Mechirah produce from Jews. “If someone buys from Arabs and financially hurts Jewish agriculturalists can this be called a stringency?! On the contrary. It is a Mitzvah to buy from Jews .... Is destroying Jewish agriculture a stringency?! Is strengthening the hold of Arabs on our Holy Land a stringency?! On the contrary. It is more stringent to buy from Jews relying on the Heter Mechirah.”<sup>77</sup>

These comments came under very strong criticism from the Av Bet Din, Rabbi Teitz, who commented that Rabbi Aviner had left the realms of “halachic analysis” and was utilising “arguments based on rhetoric and emotion.”<sup>78</sup> Rabbi Teitz also pointed out that most of the profit from Arab agricultural produce does not go to the Arab farmer but to those who handle it from the farm to the consumer. All these middle men are Jewish and buying Arab produce will thus add to the Jewish economy.<sup>79</sup>

<sup>72</sup> “Shmita year: Jordan farmers to the rescue,” Ynet Jewish World, 14 July 2007, (Internet: [www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3423793,00.html](http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3423793,00.html)).

<sup>73</sup> These laws can be found in the many excellent books which bring the laws of Shemittah.

<sup>74</sup> Dvar haShemittah, Kashrut guide for the whole year, no.57, 5768, (Va’ad haShemittah/ Va’ad haKashrut of the Eda Charedis, Jerusalem), p.43.

<sup>75</sup> Rabbi Avraham Yeshayahu Karelitz, *Chazon Ish, Zeraim*, (Bnei Brak, 5719 – 1959), Shevi’it, chap.10 para.6.

<sup>76</sup> Rabbi Shlomo Zalman Auerbach, *Minchat Shlomo*, vol.1, (Jerusalem: Sha’arei Ziv, 5746 – 1986), chap.44.

<sup>77</sup> Rabbi Shlomo Aviner, *Iturei Kohanim*, (Jerusalem: Yeshivat Ateret Kohanim), no. 192, Marcheshvan 5761 – 2000, Igrot k’tsarot, p.13.

<sup>78</sup> Rabbi Teitz, op. cit.

<sup>79</sup> Ibid.

Rabbi Mordechai Eliahu, a former Chief Rabbi of Israel and Rishon Lezion, who with some hesitation, accepts the validity of the Heter Mechirah<sup>80</sup> lists in his book, published this Shemittah, an “order of preference in purchasing agricultural produce during the Shemittah.” Unlike Rabbi Aviner, he places imported products from Jordan, Egypt and Gaza (and presumably other Diaspora countries) above Heter Mechirah produce.<sup>81</sup>

Of course, ideally one would prefer to buy products from Jews. However one has to be bound by the restraints of the Halachah and the practicalities of day to day living. We must remember that the majority of authorities hold that today the Heter Mechirah is invalid and this accordingly makes “sefichim” non-kosher. The Ridbaz goes as far as to write, “and every Jew should know that produce which is sown in the Shemittah year and fruit and vine from a vine which is pruned in the Shemittah year are as forbidden to a Jew as is pork.”<sup>82</sup>

In a further article brought out by Rabbi Aviner for this Shemittah, entitled “I Choose Heter Mechirah,” he gives a list of reasons for eating Heter Mechirah produce. In addition to those he gave in the previous Shemittah, he states that “if someone uses the expression ‘it is forbidden’ regarding produce provided in accordance with Heter Mechirah, he is libeling the great Rabbis who followed it,” and also “undermining Rabbinic authority.”<sup>83</sup> However, Rabbi Aviner is incorrect. The Heter was not given as a permanent institution but only as a temporary one to be reviewed every Shemittah and, as already stated above, the Rabbis who originally gave the Heter would not give it today.

It is relevant to mention that with no connection to Shemittah, every year a noticeable percentage of agricultural produce which is found in the Jewish sector is grown by Arabs. In the case of cucumbers, the majority are grown by Arabs. Agricultural produce which is sold under the sign “Heter Mechirah” includes this produce grown by Arabs.<sup>84</sup>

In order to supply those who wish to observe Shemittah with agricultural produce, many settlements have Shemittah shops. However, unfortunately not every settlement has a Shemittah shop and for those living in such places, a partial solution has been proposed by Rabbi Moshe Heiman in his book “Hamitbach b'Shemittah.” Under such circumstances, he writes one can rely on those permitting “shamur v'ne'evad” and buy from any shop in the community (even those who have Heter Mechirah produce or no supervision at all in connection with Shemittah<sup>85</sup>), with the following proviso. In the case of fruit: until no more of that species is found in the fields (“zeman biur”). In the case of vegetables: during the first weeks of the Shemittah year, when the vegetables reaching the shops are those where the vegetables began to sprout before Rosh Hashanah. After this period, they will be sefichim and forbidden to be eaten, and likewise after “zeman biur.” In the case of vegetables this period extends to about a year but for fruit it is much

<sup>80</sup> Rabbi Mordechai Eliyahu, *Ma'amar Mordechai - V'shovta Ha'aretz*, (Jerusalem: Darchei Hora'ah Lerabanim, [n.d. 5768 – 2007], p.118.

<sup>81</sup> Ibid. In the course of this book, this list is brought on a number of occasions but with differences. (pp. 65, 71-72, 190, 191, 194, 195). In the majority of the cases brought, imported products have priority over Heter Mechirah.

<sup>82</sup> Bet Ridbaz, op. cit.

<sup>83</sup> Rabbi Shlomo Aviner, “I choose Heter Mechirah,” *B'ahavah uve'emunah*,” no.639, Parashat Vayera 5768, 15 Marcheshvan 5768 - 2007, (Machon Meir), p.8.

<sup>84</sup> *Statistical Abstract of Israel 2004*, no.55, (Central Bureau of Statistics), Agriculture 19-10, table 19.5, (after the year 2004, this Abstract did not differentiate between Jews and non-Jews); personal conversation with Rabbi Yehudah Amichai, 24 December 2007.

<sup>85</sup> Obviously, one has to check for Terumot and Ma'asarot and Orlah.

shorter, and during this period one would thus have to travel outside one's town for one's shopping.<sup>86</sup>

### **Heter Mechirah or imported produce?**

The object of this paper is to help me, a *consumer* make a decision between using Heter Mechirah produce and imported products when all the vegetables from all the non-Shemittah sources are exhausted.

#### **Here is my answer:**

As stated right at the beginning of this paper, the Managing Director of "Aleí Katif" said: "Otzar Ha'aretz suggests possible solutions for the supply of fruit and vegetables which are Mehadrin for the Shemittah, without having to use non-Jewish fruits and without utilising the Heter Mechirah." If they could adhere to this principle throughout the Shemittah year and during the subsequent months when the laws of Shemittah produce are in practice still in force, then they would of course have found the ideal solution. However they already admit that in practice after the winter of the Shemittah year, the consumer will have to decide between Heter Mechirah and imported vegetables.

As we have already seen, the majority of Rabbinical authorities rule that today the Heter Mechirah is invalid (and many have ruled so from its inception!). The proclamation by the fifteen leading Rabbis (referred to above) states that "anyone who gives support to the 'Heter Mechirah' uproots a Mitzvah. And our ruling is that it is forbidden to rely on this 'Heter' and there is no room for a difference of opinion between the different communities and therefore every Jew is obligated to observe the Shemittah and anyone who gives a ruling to abolish the Shemittah by the 'Heter Mechirah' is guilty of causing a desecration of G-d's name (Chillul HaShem) by giving the appearance of making a big joke of this important and holy commandment."<sup>87</sup>

It thus follows that this will make vegetables grown in the Shemittah year non-kosher and as with other non-kosher food forbidden to be eaten.

Even many of those Rabbis who today accept the validity of the Heter Mechirah consider it praiseworthy to avoid utilising it. For example, such an answer was given by Rabbi Yehudah Amichai of the "Otzar Ha'aretz" Bet Din in answer to a question posed to the "Machon haTorah v'ha'Aretz." He wrote, "and anyone who is able to go through Shemittah without utilising the Heter Mechirah is to be praised."<sup>88</sup> These Rabbis will also certainly admit that one cannot class Heter Mechirah produce as Mehadrin. Let us give an example of this. Before the last Shemittah, the Chief Rabbi<sup>89</sup> of Ramat Gan, Rabbi Yaacov Ariel, who is one of the members of the "Otzar Ha'aretz" Bet Din, was asked whether the Mehadrin restaurants in that city utilized Heter Mechirah products. He answered that if they gave a "Mehadrin Hechsher," the products used were not Heter Mechirah.<sup>90</sup>

In the case of fruit however there is no question of "sefichim". There is the question of "shamur v'ne'evad" but many great authorities allow this, at least b'dieved.

<sup>86</sup> Rabbi Moshe Heiman, *Hamitbach b'Shemittah*, (Bnei Brak, 5753 – 1993), p.49.

<sup>87</sup> Kriat Kodesh, op. cit.

<sup>88</sup> Rabbi Yehudah Amichai, Answer to question received by the Rabbis of "Machon haTorah v'ha'aretz" on Heter Mechirah, 26 Shevat 5767 – 2007, (Internet: [www.moresheet.co.il/Webs/moresheet/shut/shutMachon.asp?codeClient=1555&codeSubWeb=0&id=84234](http://www.moresheet.co.il/Webs/moresheet/shut/shutMachon.asp?codeClient=1555&codeSubWeb=0&id=84234)).

<sup>89</sup> or possibly his representative.

<sup>90</sup> Question was put to him by the author of this paper.

There is therefore a strong case to prefer such fruit from Israeli Jewish sources rather than imported fruit, when no “Otzar Bet Din” [produce storehouse of Bet Din that provides Shemittah fruit to the public] fruit is available in one’s locality.

The question of what to eat in the Shemittah year is of course not a new question and it was already put to Rabbi Moshe di Trani, the “Mabit” nearly five hundred years ago. Amongst the list of products which he gave was “vegetables of non-Jews.”<sup>91</sup> As stated above, Rabbi Mordechai Eliyahu gives priority to imported vegetables over Heter Mechirah produce.

**Thus, when my choice as a consumer is between Heter Mechirah or imported vegetables, I would use the imported ones.**<sup>92</sup>

---

<sup>91</sup> Rabbi Moshe di Trani, *Responsa of Mabit*, part 3, (Lvov, 5621 – 1861), chap.45.

<sup>92</sup> Grateful acknowledgements to: Yeshivat “Nir” Kiryat Arba Library; Kiryat Arba Municipal Library; Jewish National and University Library Jerusalem; Rabbi Yehudah Amiuchi; the staff of Kommemiyut (Bet El); R’ Zvi Shpak.

## DOCUMENTS QUOTED IN PAPER



**מהו אוצר הארץ?**  
**אליעזר ברט מנכ"ל 'עלי קטיף'**

אוצר הארץ מציע פתרונות אפשריים לאספקת פירות וירקות מהדרין לשמיטה, בלא להשתמש בפירות נוכרים ובלא להזדקק להיתר המכירה. אוצר הארץ עומד בביקוחם של גדולי הרבנים - הרב אברהם שפירא, הרב מרדכי אליהו, הרב דב ליאור והרב יעקב אריאל. השאיפה הריאלית לשמיטה זו, לשווק לכ- 120,000 נפש (כ- 20,000 משפחות). להלן תוצג ההתארגנות שאנו מכינים במסגרת 'אוצר הארץ'.


**בשבוע**


תעיתון הגנדי ביטור לציונות הדתית בישראל  
 כפר"ץ יום חמישי ה' בחדשו השס"ז י"ג ניסן תש"ז • 21.8.97 • גיליון מס' 247 • פרשת חקת • www.teikun.co.il

---

כאשר יהיו גידולים שלא ניתן יהיה להשיגם מאף אחד מהמקורות הללו, יציב 'אוצר הארץ' שתי אפשרויות מול הקונים: תוצרת 'בוא מחו"ל או היתר מכירה. בית הדין של האוצר לא יכריע בשאלה זו, ויש שאירי זאת לשיקול דעתו של הצרכן. לעומת זאת, מתוכנן שבמסגרת 'אוצר הארץ' אי אפשר יהיה להשיג תוצרת ערבית, שיש המעדיפים אותה כשמיטה למרות ההשלכות השליליות שישנן לעידוד החקלאות הערבית.

Ref. 3




## איך אדע לזהות ירקות מהיתר מכירה?

**שאלה:**

הצטרפתי לאוצר הארץ, אולם אני מקפיד שלא לאכול מהיתר מכירה. האם יהיה הודעה מסודרת לגבי כל פרי או ירק ממתי הוא בא מהיתר מכירה?

**תשובה:**

ירקות מהיתר מכירה יסומנו בסימון ברור ובולט.

בברכת התורה והארץ  
 יהודה הלוי עמיחי  
 מכן התורה והארץ  
 כפר דרום אשקלון

Ref. 4

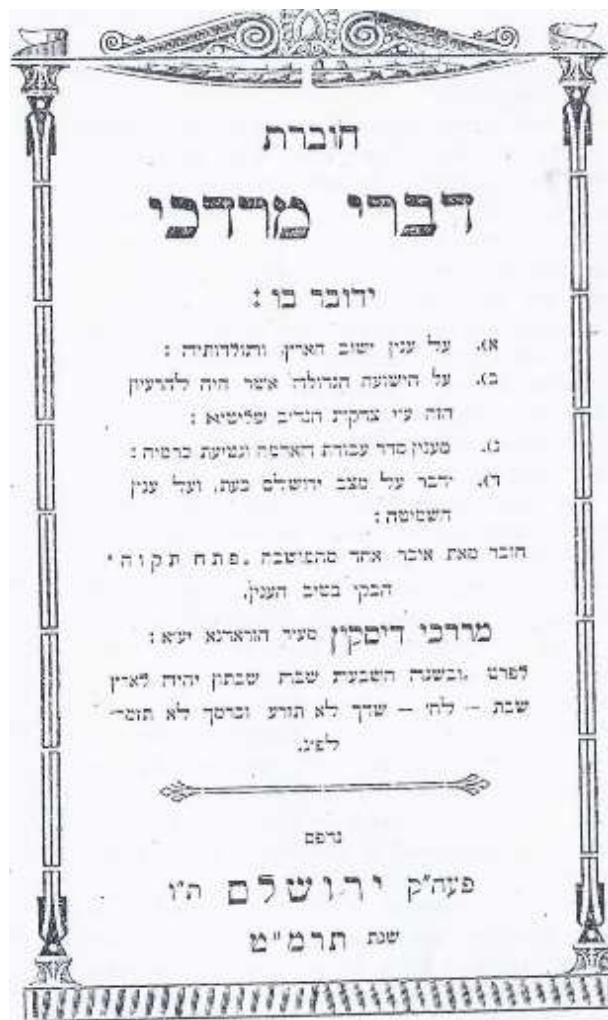


תורה ומדע	
מבוא	1
הקדמה	2
1. מבוא	3
2. מבוא	4
3. מבוא	5
4. מבוא	6
5. מבוא	7
6. מבוא	8
7. מבוא	9
8. מבוא	10
9. מבוא	11
10. מבוא	12
11. מבוא	13
12. מבוא	14
13. מבוא	15
14. מבוא	16
15. מבוא	17
16. מבוא	18
17. מבוא	19
18. מבוא	20
19. מבוא	21
20. מבוא	22
21. מבוא	23
22. מבוא	24
23. מבוא	25
24. מבוא	26
25. מבוא	27
26. מבוא	28
27. מבוא	29
28. מבוא	30
29. מבוא	31
30. מבוא	32
31. מבוא	33
32. מבוא	34
33. מבוא	35
34. מבוא	36
35. מבוא	37
36. מבוא	38
37. מבוא	39
38. מבוא	40
39. מבוא	41
40. מבוא	42
41. מבוא	43
42. מבוא	44
43. מבוא	45
44. מבוא	46
45. מבוא	47
46. מבוא	48
47. מבוא	49
48. מבוא	50
49. מבוא	51
50. מבוא	52
51. מבוא	53
52. מבוא	54
53. מבוא	55
54. מבוא	56
55. מבוא	57
56. מבוא	58
57. מבוא	59
58. מבוא	60
59. מבוא	61
60. מבוא	62
61. מבוא	63
62. מבוא	64
63. מבוא	65
64. מבוא	66
65. מבוא	67
66. מבוא	68
67. מבוא	69
68. מבוא	70
69. מבוא	71
70. מבוא	72
71. מבוא	73
72. מבוא	74
73. מבוא	75
74. מבוא	76
75. מבוא	77
76. מבוא	78
77. מבוא	79
78. מבוא	80
79. מבוא	81
80. מבוא	82
81. מבוא	83
82. מבוא	84
83. מבוא	85
84. מבוא	86
85. מבוא	87
86. מבוא	88
87. מבוא	89
88. מבוא	90
89. מבוא	91
90. מבוא	92
91. מבוא	93
92. מבוא	94
93. מבוא	95
94. מבוא	96
95. מבוא	97
96. מבוא	98
97. מבוא	99
98. מבוא	100

הרב קלמן כהנא  
חפץ חיים  
שמיטה במהלך הזמנים

כך רואים אנו משך מאות ואלפים שנים  
שמירת מצוה זו בבטחון בחסדי ה' ובלי  
התפלספות יתרה, ואף בזמנים, שלא היו  
בא"י שדות של גויים וכל מחיתם היתה  
מפרי שדות ישראל, וכן בזמנים שלא נקל  
היה להביא פירות מחו"ל, ובין בזמנים,  
שהארץ היתה בפריחתה, ובין כשהיתה  
בחורבנה.

מול הלחץ האיום הזה מכל הצדדים לא  
עמדו הרבה מתישבים, ואם כי חלק מהם  
שמר שביעית כהלכתה, ובעיקר במושבות  
פ"ת ועקרון, הרי לא כולם עמדו בנסיון,  
ומאז נעשה הדבר בעוה"ר כהיתר חו"ח  
לרבים בארץ.

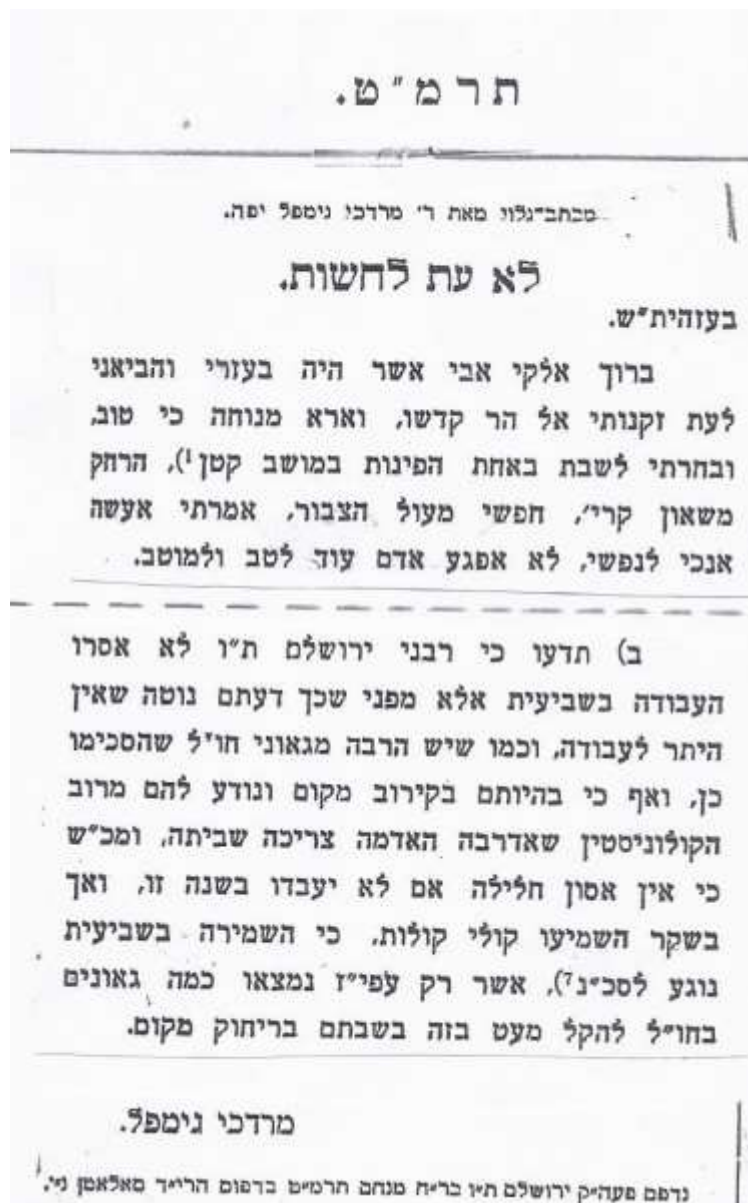


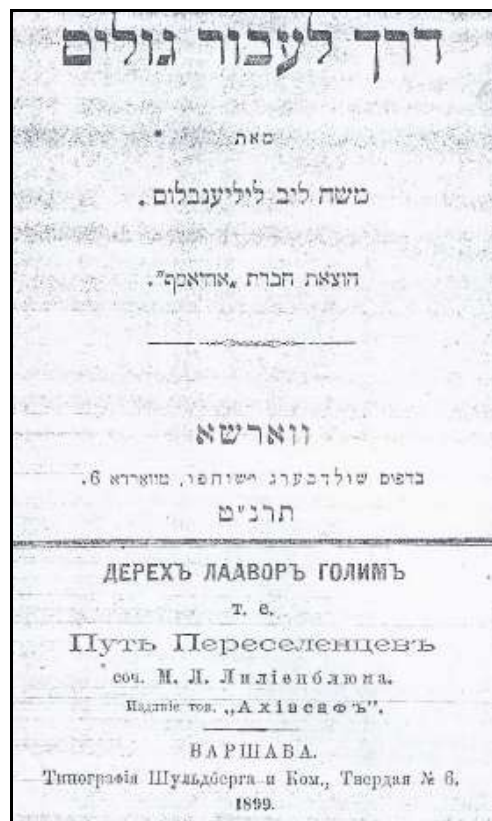
## פרק ד'

בו ידובר על מצב ירושלים בעת. ועל ענין השמיטה.

ויוסיפו הפקידים לשאול אם שמיטה בזה"ז היא מדאורייתא או מדרבנן? ויען הגרש"ם דעתי נוטה כי שמיטה בזה"ז היא מדרבנן, אך אין שום נפקא מינה אם היא מדאורייתא או מדרבנן ועלינו לקיים המצוה בד"ת. — וישאלו עוד הפקידים מה יהיה אם ה' ראבינער דיסקין יתיר לנו השמיטה הנוכל לסמוך עליו? — ויען הגרש"ם תורה אחת היא לנו בלי ספק ואמר לכם הרב מכריסך כאשר הגדתי לכם עתה, אך אם דעתו להתיר, ויתיר העבודה בשביעית או תוכלו לסמוך עליו בדי ספקו כלל. ויאמרו הפקידים להגרש"ם אם מותר לנו להגיד לה' ראבינער דיסקין כי אסרת לנו שמיטה בזה"ז היא מדרבנן ויען: לא, אולי דעתו נוטה לשמיטה בזה"ז היא מדאורייתא.







. ידעתי את

דרך יראי ההוראה שבנו, שאפילו בדברים המותרים לגמרי יבאו עלינו לפעמים בעקיפין, במכות אשר לא כתובות וברקדוקי עניות, כמו: „אל תבזו כי זקנה אתך, דברים המותרים ואחרים נהגו בהן איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם“ וכיוצא בזה, ועל כן אם ישבתו הקולוניסטים בשממה הראשונה הזאת יתנו בזה להמחמירים פתחון פה לומר גם לדורות, שאף על פי שהעבודה בשממה מותרת בזמן הזה, בכל זאת ראוי לאסרה מפני שכבר נהגו לשבות בשביעית, ומנהג ישראל תורה, ולא גרע מדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור, ועל זה נאמר אל תבזו וגו' ועוד טענות ועקיפין כיוצא בזה, ואז לא תהיה עוד שום אפשרות להתיר את השממה, גם בשעה שיהדלו הקולוניות מלקבל תמיכה. על כן ראיתי כי „טובה המחלוקת הראשונה מן השניה“ וצריך לבלי לתת יד למחמירים מתחלה ולבלי להנהיג את השביתה כל עיקר, וכן היה באמת ברוב הקולוניות, או יותר נכון, בכלן, מלבד עקרון.







## הקדמת בית רידכז

ובתחבולות וטרטה המעו

את הרב הגאון ר' יצחק אלחנן סקאוונא דל בהציעם לפניו  
אשר אם ישמרו השמיטה יש בזה סכנת נפשות, והנכרים  
יקחו בנחלה את אדמתם ומי לא ידע אשר סיקוח נפש דוחה  
את שבת בראשית ומסילא גם השבת לר' שהוא שנת השבת  
שבת לר' ספה היו יהודים בקאוונא לאחר המעשה ושאלו  
אותו כיצד התיר דבר האסור הזה, וענה להם אשר הכושרים  
המעו אותו שהוא סיקוח נפשות. ועכ"ז לא הורה אלא ספורש  
הוראת שעה בלבד, וגם על הוראת שעה הנה יצאו אן  
כל גאוני הזמן כמו הגאון הקי רי"ל דיסקין והגאון ר' יוסף  
דוב דל והגאון נצי"ב דל ועוד כל גאוני הזמן !

ובתחבולות דאלו

מבלבלים העולם ומטעים את ישראל ומסיתים ומרחימים  
את ישראל בכל מקומות מושבותיהם וידם נטויה כיב בורע  
עד שכשו ההר בניגית על הרב דימו שיתיר שביעית [ומעיד  
אני עלי שמים וארץ שהרב דקי יסו בכה לפני בדמעות  
לא כמו בוכה אלא דמעות חמים מאד] ואמר בזהיל אם היו  
נותנים לו סך ששה נאפוליון או אפילו חמשה לחדש מאיזה  
ישיבה בירושלים היה עוזב את מקומו בשביל זה הענין של  
שמיטה וישב בין לוסדי הישיבה.

וזאת לכם כל ישראל לדעת אשר התבואה הגורעת  
בשביעית וכן כשוטר את כרמו בשביעית התבואה והעיריה  
והיין אכורין לפי ישראל כבשר חזיר כטבואר במיסן נ' שדגא  
איסיר נסור מוחלס סכל המוסקים ועונשו חסור הרבה יותר  
מאכילת חזיר, די ישמרו סן העונש הגורא שעל איסור  
החסור הזה, ואף אבקה של שביעית קשה הרבה.

[illegible]

בעה"י טוב סיון העת"ר  
כנים הדברים שלא הסכימו גאוני ורבני ירושלם הו"ב להחיות  
שהמציא הגאון מקאוונא זצ"ל, יען שהוא לא הי' בקי במסוב הענין.  
יחבמי ירושלים שהיו בפנים ראו הקלקול שיצא מנה, ואני הייתי  
מן המנויים אז להאיסור.

משה נחום וואללענשטיין  
ראב"ד פה עיה"ק ירושלם ת"ו.



שנה הרספה ב להצפיר גריון טו רביעית

## דבר השמעה

וכר זה אני מכתב לך קצת ע"י דברי האול, שאם לא יעשו  
 פועל יושעו יושבי המושבות לבקש מקד לביתם, ויגיע הפחד גדול  
 דאכל למחם שחריבו המושבות מאין ישוב, לא הפחדה שלא ירעו  
 שזו אינה פחדה כי אם הפחד חילוני, ואמרו להם המושבות דעתי  
 להצד באופן ה"ז! ואם מה שעלמה מאודת לך קולר השגתי, ולור  
 ישראל יעלני משניאות שלא אכאל בדבר הלכה, ובפחד חומר שון  
 שביעז שבגללו חש בגלות הארצה, ואני מניע דברי אלה לפני כל חכם  
 לב להלך משל הקורא מדי העבודה למלאכה פחותי חוקה שסבימו  
 לדברי אלה למעשה ולהלכה, יסמח לבי גם אני וז מעלה ארצה.  
 תולעת יעקב הגש שאול בא סין י"ש א ברנה ס"ס.

Ref. 13



## הודעה גלויה

מחבר, הנאמן הגדול חזק שחורר ידוע לרב דיסקין  
 שליחא, ומחבר הנאמן הגדול שחורר שמואל סלאמא  
 שליחא ומשני בחי דונים אשר בעה"ק ירושלים ח"ו

ישן קרבה שנת השמיעה לנא סא שנת שנת"ס סבט"ל, לנא  
 מדיעם אהנו לאחיו יושבי הקאלאיות י"ז כי אין שום סיכוי למחם  
 ולדעם לקצור ולנטוע ס"ע ע"י עמנו ס"ע מדי, לכד מעבודת האילנות  
 לאוקמי חילול מחר מזד, ופרטי סדברים כפי שיוצו כרס"ג ש'  
 ואנחנו כולנו תמוכים ובעומים כי שביעת הארץ חס' לסס לבדכס,  
 ולמחר יחשב לסודיע לסס חומר עומק שון חלול השמיעה, ובכד  
 השומרים סלכסס כי ידוע סא לכל ספל סורס ואלס אשר ססו אנס  
 סד סס לסמוע סורס ס' ומלחיו, כסחוימו שסממו גס עקס ומסס  
 סלנו לבית גול דק ככ"ל, וללופ אמת ולר"י מסימול חסמו  
 כגוספנקא סלנו חל כד"ל.

(חוסס) מוסס יוסקס יסודל ליב כסדכ סנלן סלדק ס"ס כוימין ז"ל  
 (חוסס) סמואל סלאמא (חוסס) כד"ל דקסל אסכחיס מעיס"ק ירוסלם ח"ו)

Ref. 14





## הוראת רבנן קשישאי אשר יצאה מאת רבני ונאוני אה"ק בשנת תרח"ס לפ"ק.

אחרי כל אלה באנו להודיע בשער בת רבים לכל  
בעלי המושבות ע"ס אפיסה רבה מרבני וחכמי קהתא קדישא  
ירושלים ת"ז סדאשכנוים, אשר על דברי הגנע לכל השדות  
אנו מכריזין איסור מוחלט שלא לעבוד  
עבודת אדמה בשביעית לא בעצמו ולא  
ע"י נכרים ושלא להניח סודך כף רגל לבטל שבתת

הנאמנים ומי הוא אשר ישא לישוא נפשו  
לחפש אחרי היתרים בתחבולות לבטל

ולהודיע שכל מי שיעבור על דברינו אלה  
ח"י יהי כל פירותיו אסורין ואסור  
לעשות סחורה עם תבואתיו ולא יקחו  
חטים ממקום זה, ואחינו שבגולה עליכם  
לדרוש ממי לומחים פירות או יין או  
תבואות או אתרוגים שלא יכשלו ח"י  
בעון שביעית אשר תופסת דמי' ואוסרת  
תערוכתן, וכסבואר ברסב"ס פ"ק די משטתה ה' י"ד

Continued on next page

ועל החרטום באו :

יעקב יהודא לעווי.

בניסין באמורד שמואל דל שהי' אביד בקיק סאנסצי.

ישראל יעקב סגיל האביד דקיק סאנסקי.

אברהם אבא יעקב סענעראוויץ שהי' אביד דקיק  
פיראשע.

שאל חיים בדרב ס' אברהם דלוי שהי' אביד דובראונא  
בעהמדים כלילת שאה.

עקיבא יוסף דלוי.

סובי' בסא ראזענשאל.

יודא יחיאל איי' ליב בהמנח מיה עזר וללהיה הרב דראדין.

יצחק אהרן טיס דוילקאסיר.

אברהם צבי פריליקער הרב שטיילעל בעשה שואל אסת.

אברהם אליעזר סינצבערג סלמנים רב ביודעפאק.

משה אליעזר דן בהרלבג.

יעקב דרכבי.

ישראל איסר בריס הלוי דל.

יהושע צבי סיכל בהריק ניי.

יוסף בלאאמורד הרב סוריש דל בערנסאן סקאסניץ.

דוד יוליוס סנרעאווין.

סובי' איי' גאלדבערגער.

יוסף חיים אנגענשעלד.

משה נחום בהריס דל.

שלמה זלמן בהרין דל.

(סקים חותם) בד"צ היו בעיהק ירושלים תובבא

....

משה יהושע יהודא ליב בהרב הטאן הצחק

סויה בניסין חלל.

(סקים חותם)

שמואל סלאנט

(סקים חותם)

\*\*\*\*\*  
Passages from the article  
\*\*\*\*\*

Refs. 14, 15





הוצאת הספרים  
www.hebrewbooks.org  
ג' תש"ס

## ספר הלכה מבוררת

בו מבורר הלכות שמיטת הארץ בארץ ישראל ותרומות ומעשרות ומהאחרונים והיון מארץ ישראל משנת השביעית שחמס אסורים בין לאנשי-אי ובין לאנשי חוץ סמשינות וברייתות ומגמרות ירושלמית ובבליית לאמיתה של תורה. חבר מאת כבוד הרב האי גאון האמיתי שר התורה פיה עזי גר ישראל צדיק יסוד עולם קדוש ה' סבובר כבוד קדושת שנת מוהריד מוכרי ראוענמאהל (הנקרא בפי כל ר' מעכעל) שלישיא הדינה בירושלים עיוהק חובברא.

הוצא לאור עולם על ידי בנו וחלמידו מרדכי אברהם אבירי ראוענמאהל נכד הרב הגאון המקובל הא' ט"ה שבזואק חסיד וללה"ה בעל הספר הקדוש ורבו נועם על מאמרי רבה בר בר חנה על פי פר"ם בהסכמת הגר"א ז"ל מוילנא ויהר אריי התורה רבני העלילות וגאמני בית ישראל רד' ארצות, ונכד הרב הגאון המקובל הנורא בעהמ"ס הקדוש בגלה עמוקות, ונכד הרבנים הגאונים המקובלים והרשנים המפורסמים כהמ"ס ספרי זרע ברה, ונצר מתגאונים הקדושים דק"ק ראוינאי, ונצר מתגאון כו"ר שיא ולמעלה בקדוש הקדשים גאונים גאונים, וקדושי עליונים.

(לכוי ידוע שכל ספר טל' יהי' עליו סתחום שלי עם חמ"י פתח נוכח הול' חמ"י ומקום חמשיני בסוף הספר).

---

### ווארשא

ברומס מו"ר יעקב זאב ברי' אהמער העלער  
פנה שבת' זל"ה לארץ למ"ן (התרנ"ה) למ"ג

---

ГЛАГОЛО ИВОРЕТЕТЬ  
т. с. разъясненное законоположение.  
Трактатъ о запрещеніи евреевъ обрабатывать  
землю въ Палестинѣ каждыиъ седьмой годъ.  
Сочиненіе Т. Розенталя.  
ВАРШАВА 1895.

## הקדמת ספר הלכה מבוררת

4

הגר"א ז"ל בודאי היה מבורר לנו כמה ספיקות אשר אין לשער :  
**והנה** אודות שדות של ישראלים בא"י כאשר בשמיטה העברה באה בשאלה מצעלי דברים  
לכל גדולי זמנינו אם יש איזה היתר לשמיטה אם לאו . בודאי אם לא היה נמלא  
מי שיתיר להם היו שומרים שמיטה כהלכה . ואין פלא אשר שגו בזה המחירים . באשר גדול  
עכשיו שכתת התורה . וה' יכפר לכולם . כי לכל העם בשגגה . אבל עכשיו כאשר בעזה"ש  
נברר האיסור כלהרים שאין שום היתר . בודאי מי שהיה בידו לסתור דבריו ולהראות  
איזה נד היתר . ראשית לריך שהיה כוונתו לשם שמים . לברר האמת בכוונת חז"ל . ולא  
לגלות פנים שלא כהלכה . להפוך דברי חז"ל היפך כוונתם ורעונם . ולעקור אותם ולהראות  
פנים שכן הוא כונתם בדבריהם . בדברי שקר ורוח ובפלפולים של הכל . ואחר שהיה כונתם  
לשם שמים לברר האמת בכוונת חז"ל איסור לומר . מי אני ומי הוא האוסר .

# The Jewish Dietary Laws

by Dayan Dr I. Grunfeld

Volume Two

Dietary laws regarding plants and vegetables, with particular reference to the produce of the Holy Land



The Soncino Press London/Jerusalem/New York

The majority of the great Sages of Lithuania, including such Geonim as Rabbis J. D. Soloveichik, Naftali Tzebi Judah Berlin of Volozhin—known by the abbreviation of his name as haNatzib—David Karliner (Friedman), Eliezer Gordon of Telsch, the *Hassidic* leader—Admor—of Radzin,<sup>1</sup> Joseph Stern,<sup>2</sup> etc., publicly opposed the *Hetter*.

Among those in Western Europe who strongly opposed the *Hetter*, was Rabbi Samson Raphael Hirsch who held that the law of *Shemittah* applies as Torah law also in our time.<sup>2</sup>

<sup>2</sup> He was a brother-in-law of the *Natzib*, and the author of the famous work *Arukh haShulhan*, and another work called *Arukh haShulhan leAtid* dealing with the commandments connected with the soil of the Holy Land, and especially with *Shemittah*. In the last-mentioned work, Vol. I, end of Chap. 5, he calls the *Hetter* haMekhirah an “insult to our Holy Torah and our Holy Land”.



## הלכות שמיטה ויובל

מן כלליות דין שמיטה ואם בזמנה'ז מן התורה ובו י' סעיפים:

א

(ומה שהקילו בעוה"ר בעת הזאת בישובי אה"ק  
לגשות בשביעית ע"פ שמרי מכירה על היכוד שאין זה  
רק מדרבנן זהו עלכון חוה"ק ועלכון אה"ק להאריך  
פזורינו בכתוב בחוכמה ויד המכונים רק בשם ישראל  
באמצע כאשר כבר צווחו גדולי הדור על זה כמבואר  
בתשו' גיסי הגאון הנדיק מוולאזין בחיבורו משיב דבר  
בקונ' השמיטה ע"ש והוא רחום יכפר עון וכו'):





וגם זאת ראיתי לפרש פן ישאל השואל דהא כל מה שאני מצדד להיתיר הוא רק מסני הרחק הגדול שיהיו שנה שביעית בלי פרנסה והרי הכתוב הזכיר הרחק הזה באמרו וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית וגו' והבטיח הכתוב וצוית את ברכתי וגו' ועשת את התבואה לשלש השנים וגו', לזה אומר כי מה שמפורש בתורה אינו עוד נס רק מבע אחרי כי בתורה נכרא העולם כמבואר בב"ר בתחלתו וע"כ מה שמפורש בתורה הנה הוא ממילא חוק כמבע הבריאה שהיה' כולה רס בתורה הקדושה ואולם הרי הכתוב הבטיח רק על הזמן היות שביעית מה' ויש הקדושה בארץ ומשאי"כ עתה דהוא רק זכר לשביעית ורק נזהגין מנהג שביעית שלא תשתכח תורת שביעית ע"ז הרי אין עוד הבטחת התורה מפורשת וכל ברכת הארץ הכתובה במקומות רבות הרי פסקה אחר החורבן כמבואר בבבלי וירושלמי בכ"ד ונוף הארץ נתקמנה כמבואר בניטין בהנזקין והארץ שומטת בעונינו וע"כ אם נאמר שיסמכו עתה על זה הגה זה סמיכה על גס וזה הלכה פסוקה בכ"ד דלא סמכי' אניסא והארכת' בקיבוץ זה כנליון הש"ס שלי פ' תמיד נשחט ואין צורך לחביא הדברים כאן כי הדבר פשוט שאין לנו לומר להם שיסמכו על הנס וע' בסמ"ע בה"מ פ"י ס"ז שם רכ' דהדיא דעתה אין הבטחת הברכה ועשתה את התבואה לשלש השנים והוא רק בזמן שהשביעית ר"ת ע"ש ושמעתי שאיזה רבנים החמירו ואסרו העבודה בשביעית ואני אומר לא מן השם הוא זה ועל עצמו יש להחמיר אבל לא לאחרים ומה גם לרבים בדבר הנוגע לחייהם כמו זה וע' משנה ביצה כ"א ב' מה נעשה לבית אביך שהיו מחמירין על עצמן ומקילין לכל ישראל כו' ומוקנים אתכונן בסידור האר"י ז"ל במדר ישיבה ד"ה צירי שישלים תרי"ג מצוות ח"ל לעולם תראה לעצמך לתסוס כח המחמיר ולאחרים כח המתיר עכ"ל]. —

# אבני הלכות שירת סימן תנח שביעית נזר

## סימן תנח

### הלכות שביעית.

#### לחריב דעיה'ק טברי'.

וְיִיָּץ הָרֹב הַשּׂוֹאֵל הַכֵּל. הֵן בְּנֵי הַמּוֹשְׁבָה הַחֲדָשָׁה הַסְמוּכָה  
לְעִיר קְדִישָׁתוֹ טַבְרִי' ח'וֹ הַנִּקְרָאֵת בְּשֵׁמָה יַעֲמָא  
בְּלוֹ בַּחוּדָשׁ אֶלּוּל הַעֲבַר סוּמוֹךְ לַרִּיָּה שֶׁל שְׁבִיעִית לַשָּׂאֵל  
אִם יֵשׁ אִיזָה לֹד הֵיתֵר שֶׁעֲבָדוּ בַּשָּׁנָה וְו בַּשְּׁדוּחִיהֶם.

וזאת אשר השבתי.

(א) **בדבר** למכור לגוי קרקע וְשָׁקָה הַיִּשְׂרָאֵל קִרְקַע  
הַהוּא מְנוּסָן בְּאִי טַרְס חַל שְׁנַת שְׁמִטָּה.  
וְהַיִּשְׂרָאֵל יִהְיוּ פּוֹעֲלִים אֶלְלֵס לַעֲבֹד בְּשָׂדֶה וְאַחֵר עֲבֹד  
שְׁבִיעִית יִחְזְרוּ וִיקַטּוּ מִגּוֹי כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשִׁין שָׂר מַכִּירָה  
לְשִׁבַת וּבַפֶּסַח לַחֲמֵץ. שְׁפִיר דְּמִי לַמֵּיכַד הַכִּי אִזּוּ לֹא.  
וְהֵנָּה לַעֲלִין הַפִּירוֹת אִם חַל עֲלֵיהֶם קְדוּשָׁת שְׁבִיעִית.  
וְכֵן אִם הַיִּשְׂרָאֵלִים מוֹתְרִים לַעֲבֹד בַּשָּׂדֶה כַּתָּב כִּיָּה  
לְסוּמוֹךְ בְּשְׁבִיעִית בְּזֵה"ז דְּלִרְוֹב הַפּוֹסְקִים דְּקִי"ל כְּרַבִּי  
דְּאִין שְׁמִיטָה נוֹהֵג בְּזִמָּן שְׁאִין יוֹצֵל נוֹהֵג. מְזוֹרֵף לֹזָה  
דַּעַת הַפּוֹסְקִים דְּבִזֵּה"ז פֶּסֶקָה קְדוּשָׁת הָאָרֶץ כְּרַבֵּן דְּר' יוֹסִי  
וּבְזִירוֹף וְדֹאִי רֹב פּוֹסְקִים שְׁאִינוּ נוֹהֵג מִהֵיָּת וּבְדִרְבָּנִן נִסְמָךְ  
עַל סֵפֶר הַתְּרוּמָה שְׁכַתָּב דְּבִזֵּה"ז שְׁפֶסֶקָה קְדוּשָׁת הָאָרֶץ  
אֲפֶשֶׁר דְּכִיָּע מוֹדִים דִּישׁ קִיָּין. וְאֵף דְּלִמַּד' יֵשׁ קִיָּין  
מִיָּה מְדִרְבָּנִן חִיִּיב בַּתְּרוּמָה. מִיָּה בִּזֵּה"ז דֹּאֵף בְּשַׁל יִשְׂרָאֵל  
דְּרַבֵּן. אֲפֶשֶׁר בְּשַׁל גּוֹי לֹא גִזְרוּ חֲכָמִים וּלְגַמְרֵי מוֹתֵר.  
גַּם הַגְרָא סִיָּק כִּיָּה כַּתָּב דְּבִזֵּה"ז דְּקְדוּשָׁת הָאָרֶץ דְּרַבֵּן  
דוֹמָה לְסוּרִיא:

(יט) **נשיב** לדין היתר הפירות. הסומך על סה"ת  
משום הפס"מ שכן עבודתם שאם יהי'  
מתווכין לנהוג בה קדושת שביעית לאכלה ולא לסחורה  
ושאר דברים לא יספיק ויחסר הרבה משכר עבודה.  
לא הפסיד. וכ"ש גוף עבודת ישראל לפמ"ש מעלתו  
שאם לא הי' עובדים הי' נחלטים השדות ביד המעמר  
ואיכא הפסד גדול יכולים לסמוך על סה"ת כן כ"ל:

Passages from the Responsum

Ref. 20



מאת פינסקר לר' נפתלי צבי יהודה ברלין.

אדעססא י"ז אדר א' תרמ"ט.

ואם נכנסתי בזה בעובי הקורה וצויתי למנוע  
התמיכה מבני נדרה אם ישבתו בשביעית<sup>2</sup>, היה זה  
מפני שהרבה אנדרות הודיעו החלטתן שאם ישבתו  
הקולוניסטים לא ישלחו את כספן<sup>3</sup>, וכנגדן לא היתה  
אף אנדרה אחת שהבטיחה לשלוח כספה לשומרי  
שביעית ולראונו בעדם. על כן היו לי ידים להשוב  
כי ענין הישוב יהרס חלילה אם יעמרו הקולוניסטים  
על דעתם. אף על פי כן עמדתי בענין זה מרחוק עד  
שקבלתי מכתב ה' הירש מצד אחד, כי אין להקולוניסטים  
במה להחיות את נפשם<sup>4</sup>, ומכתב ה' פין מצד השני  
שקרא את פסק ההיתר של הגאונים מארצנו ואין  
מקום לפקפוק<sup>5</sup>.

ד"ר ל. פינסקער.

מאת י. ס. פינס לרשיי פין.

ב"ה ט' שבט תרמ"ט יפו.

אלא הגיעה העת לעקור שמיטה מפני שהם רוצים  
בכך, ולא עוד אלא שלא כושו לערב גם את הממשלה  
בשאלה הזאת ויאכלו כורצא בי מלכא לאמר היהודים  
שובתים השנה הזאת וגנוא דמלכותא מתנוקת<sup>6</sup>.

יחיאל מיכל פינס.



### קצו גא

בשם ד' אלהי מערכות ישראל.

לכבוד אחינו היקרים יושבי המושבות של אדמת הקודש, שלוי וברכת.

אשר על כן הסכימה דעת רבנן קשישאי, אשר ראו בעני עמם, למצא עצה ותרופה בתוך הוראת-שעה, אשר בכל שמיטה אשר יראה הדבר בעיני ב"ד יפה, שעוד הזמן גרמא להשתמש בכחא דהתירא זה, יסמכו על כחם של זקנים ללמד את בני ישראל היושבים על אדמת הקודש לעשות כדת של תורה, שיוכלו לעמוד על אדמתם, ושלא להיות בכלל עובדי עבירה, המחללים את קדושת השביעית לעבור על דברי תורה חלילה.

### רז

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, ס' המז' תרס"ט.

שלוי וברכה מקודש לכבוד הרב הגאון האמיתי מאיר עיני חכמים פהיד מורה שרזי מרדכי שליט"א הנאבדיק ברעזאן יצ"ו.

עכ"פ מרחוק

כששמע את טענת האוסרים והמתירים היתה דעתו וכן דעתי אז נוסה להאסרים.

### רלו

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, ר"ג ב"ה תרע"ו.

אודן רב פעמים ונול מרן סר פרנס נ"י, שלוי וברכה.

וכבר בקשתי מכבוד

הדרתו, שיאיל גא כמובן לצות על הפקידים שתחת חסותו, שיניחו לעשות לכל איש כישר ונעיגיו, ואל נפגע ברנשי דתת של שום יחיד, כי והיתר הכחוג הוא היתר של דחק, ומי שהוא חפץ שלא לעבוד כלל את האדמה בשביעית תרי זה משובח, ועיי כפית דתית מתרעע כל חננין של היתר, שלא אמר כי אם על פי האופן ששום יד לא תתערב בזה, כיא האכרים בעצמם, שכל אחד יתמג בזה ע"פ גטיית רחשו, מי שירצה יהיה מקל ומי שירצה יהי מחמיר, ואבקש בזה מאד מאד את אדוני הנעלה, כבוד הדרתו, שימלא את בקשתי.

### רנה

ב"ה, עה"ק יפו ת"ו, י' סבת תרע"ה.

לכ"י יד"ג הרב הגאון האמתי פהיד כד מוהרי"ד דד ריב"ז שליט"א.

ויאמין כ"ג, רב חביבי שי, שלבי כלבו דאב וטאב

מאין הפוגות על יקרת המצוה הגדולה, ומ"מ לא אוכל להמנע מלעמד לימין אחינו. המוכרחים להתנגד בדרך ההפקעה, מאתבת עם קדוש ואהבת אח"ק ת"ו התקועה תל"י בלבבי.





## ת

ב"ה. עה"ק יפו ת"י, ק"ב כסלו תרע"ב.

לכבוד לשכת המרכז להפדרציה הסוציאלית בהמבורג, שו' וברכה.

ובזה תרחמי תרבות, שכלל הישוב קיים את השביעית של תורה, ויצא גם ידי הובת המעמידים מרבתינו ד"ל, המעידים שגם בחז"ל שביעית היא מה"ת, המסיכה על חיתר המכירה באה רק כדי להתיר על ידו, מצד החוק הגדול וצורך השעה של מעמד הישוב, איסורי דרבנן שהם עבודות שערי נכרים באיסורי תורה, שהם כשבות דשבת, שאינו כ"א מדרבנן, וע"י ישראל—עבודות שהן ביסודן מדרבנן, ויען שהחיתר בכללו גיוגן רק מצד החוק הגדול, על כן הודעתה, שכל דבר שאין הישוב מוכרח לו לקצתו, ושאפשר לו להודות עד אחר שנת השביעית, לא יעשה בשביעית, מכלל זה חיו ג"כ גטעיות חדשות, שלא נטע שום אדם כשר מישראל בכל מרחב הישוב, בכל שנת השביעית גם אחרי ההיתר, בכל מקום שהיה חרבה אפשר להודות, בלא הפסד גדול.

## תקנה

ב"ה. עה"ק יפו ת"י, ק"ב סיון תרע"ב.

לכבוד ידידי ורב דחימאי<sup>1</sup> חרב הגאון האשתי פאר הויר מוהרי"ר יעקב דוד רינב"ז שליט"א.

תמיהני מאד איך יפצעו דברי את לבו הטהור, ואיפא מצא שאני רוצה ח"ו לעקור שביעית מא"י, וכי לא חזרתי כמה פעמים על דברי שהוראת זו היא רק הוראת שעה, ורק לפי הצורך וההכרח הגדול, כי חלילה להפקיע מצוה גדולה וכללית כקדושת השמיטה, בלא הכרח גדול הנוגע עד הנפש, בחיי נפש ממש, שלא יגרעו ח"ו ברעב נפשות רבות מאין עבודה ומחית, ושלא יהרס יסוד הישוב הקדוש בראשית צמיחתו, אבל בכל עת אשר ימצא ב"ד יפה, שכבר הוטב המצב, ושיש יכולת בלא טכנה לקיים את השביעית כמאמרה בלא שום הפקעה, חלילה וחלילה לשלח יד בקדוש ולהפקיע קדושת הארץ ולהכניס ראש בין תרים גדולים, ועל יסוד זה מוסבים כל דברי, בין בע"פ בין בכתב ובין בדפוס, ואיך, יאמר עלי שאני רוצה ח"ו לעקור את השמיטה, ובאמת כל יסוד כונתי גלויה היא לתוכן רוחות ב"ה, שהיא רק לחוק את כל קדושת ישראל וקדושת אה"ק ובכללה קדושת השמיטה ג"כ, כי אם נתנהג להכנס במצב החיים של המתישבים בקדוש, ולהקל כמה דאפשר ע"פ הוראת ההפקעה במקום שאין שום דרך אחרי, ועם זה נעזר אותם באהבה להבינם, שדרך זה דרך דחוק ומסוכנת הוא, וראוי לכל אשר זיק יראת שמים בלבבו להתרחק ממנו בכל יכלתו, אז רבים ילכו עלינו, לקיים את המצוה כמאמרה באהבה, ולא נפגש נגודים ומשטמות על דרכנו, ולא יוכלו לומר לנו שאנו מחריבים את ישוב אה"ק, וממילא יתעורר חושק ג"כ בלב רבים משלמי אמוני ישראל לבא, להתנחל בא"י, כי יחשבו בעצמם, ממנ"פ, אם יהיה לנו היכולת לקיים את השמיטה כמאמרה הרי כודאי זכינו בחלק טוב, שהנגנו יושבים באה"ק ומקיימים את המצות התלויות בה וביותר מצות שמיטה הכללית, ואם ח"ו יהיה ההכרח גורם, שבשנים הראשונות לישובנו, נחיה מוכרחים לסמוך על חיתר ההפקעה, הלא גם בזה לא יצאנו מדרך התורה, והנגנו בכל המון בית ישראל שסומכין בכמה ענינים על התורים של דוחק ע"פ הוראת חכמים, עד אשר ירחיב ד' לנו, ולא נצטרך לבא לידי מדה זו.



שנת תרס"ט  
מס' 25

# הכפלה

מבשרת ציון  
HABAZERETH

מכתב מתי להדפסת, למכירת ולענין דברי הרב הרצ"ל לאיש יהודי, חיל שלש פנים בשבת  
בית  
ישראל דוב פוסק

מחיר המנוחה	מחיר המנוחה	מחיר המנוחה
מנוחה אחת מנוחה שתי מנוחה שלוש מנוחה ארבע מנוחה חמש מנוחה שש מנוחה שבע מנוחה שמונה מנוחה תשעה מנוחה עשר	מנוחה אחת מנוחה שתי מנוחה שלוש מנוחה ארבע מנוחה חמש מנוחה שש מנוחה שבע מנוחה שמונה מנוחה תשעה מנוחה עשר	מנוחה אחת מנוחה שתי מנוחה שלוש מנוחה ארבע מנוחה חמש מנוחה שש מנוחה שבע מנוחה שמונה מנוחה תשעה מנוחה עשר

ישראל דוב פוסק

JERUSALEM, 8 January 1910

ישראל דוב פוסק

ומה שמופלים, עלינו, כי כל מעשנו בעניני השביתה בשמיטה הננו עושים כמעשנו ודעתנו, הננו לחובד לפני הנאב"ד שליט"א, כי בחדש השון עמדנו לפניו ושאלנו דברים אחדים בענין חידוש השמיטה, ובין הדברים הנד לנו מפורש: כי כל איש ישראל שבידו לקים את השמיטה בדוחק, ובשנה הבאה יוכל לעבוד את אדמתו, ולא לנפש אותה ולנסוע לח"ל, עליו החובה לשמור את השמיטה כחלטה, וזה יד' וזה נדל לכלל האומה! ובשמענו את דבריו הק' שרבר, בחום נפש הסכמנו בנפשנו לחיות בשוכתי השמיטה, ושאלנו את סגן הנאב"ד אם פקדי' המושבות יצטרעו ע"ז ע"ז השיב הנאב"ד: כי בעת שעשה את המבירה ע"י פראנק פסק עמו בפירוש, אם ימצאו אחרים שישבתו בשמיטה אל נא יפגע בהם! והוספנו לשאול! אם יש ביכולת האברים האחרים לעכב בנו, ויענה לנו: כי אין להם כל צדקה להפריע בעדנו ממנוה גדולה כזאת, שאין לשער רוממותה, ומרוב שמחתו ועליצות נפשו המהורה והקדושה הביע לנו ברכה בכתב, וכי יעורנו השי"ת בכל אשר נפנה, ונזכה לקיים את כל המצות והחלוצות בארץ. אך למען השלום שלא תפרע הננו נותנים את כל הממונות הנ"ל שלא יסבול שום אחד ע"י שנקיים את מצות השמיטה כמצוה עלינו, ונקיה להשי"ת כי בשמיטה הבאה יד' כל ישראל בשוכתי שמיטה ב"י שום תפקעה.

שלמה ווייסברג  
ישראל חיים ארקין  
ישראל ארקין.

## ברבר שומרי שביעית.

מכתב גלוי.

ב"ה ט"ז מכת עשרה.

לכבוד רבנו הנאון וכו' מרה אברהם יצחק הכהן קוק

שליט"א אב"ד יפו והמחשבות ת"ו.

אנחנו הח"ס אברי עקרון, מהשובתים בחי"ש ובקציר בשנת השמיטה, הננו פתים בזה לכ"ג שיח' ברברים אלה, קיד אשר אברי מושבתנו מוענים עלינו (א) כי המה יסבלו דיוק מהשבטים הערבים משובתתנו בשמיטה הזאת. הנה אחרי שקרקעוננו הן בתוך ומבוכותיו הקרקע של הערבים דורע, אין כל מקום פתוח לפניהם לבוא לתוך חלקת אדמתנו לרעות בהסתם, כב"ז למען ידענו את רוחם של אברי מושבתנו, הננו נכונים לשבד את השיך של הכפר שורא יעמיד שומר רוכב על סוס לשמור את שורחנו הבורה בשנה זו, ע"פ במוחות נאמנות מצד השיך. (ב) ומה שהם מוענים כי המה יסבלו משובתתנו מהממונות שלכו לרעות בין השדות, הנה בשנה העברה התאספנו יחד וערכנו פ"ב שאין לשום אחד מאברי המושבה לזה לכהמותיו לרעות בין החבואות. כדי למנוע חזקת, כאשר תקנו דבר זה ב"ח המושבות. (ג) ומה שהם אומרים במסרה אם יבאו הערבים לרעות בהסתם, וא"כ יבאו הם לנרשם, ויכל הדבר לכא לדי הבאות ומבנות נפשות, הנה אין להם ולא לנו לעשות דבר כזה, השומר שיעמד השיך הוא ינרש אותם, ומה שיח' איזה דיוק נשלם אנחנו, (ד) וכדבר העשור, אם הממשלה תשלך בהם על הקרקע, הנה כל מה שיפסק רבנו הנאון שליט"א ע"י ד"ח נשלם במלואו.

ועל כל זה הננו נותנים שיח וועכסל עם במוחות ע"ם שצוה עלינו רבינו הנאב"ד שליט"א.

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בג"ץ 7120/07

בג"ץ 7628/07

כבוד הנשיאה ד' ביניש  
כבוד השופט א' רובינשטיין  
כבוד השופטת א' חיות

בפני:

ג. ביום 30.8.07 החליטה מועצת הרבנות הראשית - כמשאל טלפוני בו השתתפו (על פי טופס ההחלטה) שנים עשר מחבריה - "כי כל רב בעירו וחוא בלבד יכול להנהיג את העיר כהכנתו ודעתו בענייני השמיטה"

כי החלטת מועצת הרבנות הראשית להתפרק מסמכותה לביצוע המדיניות עליה החליטה, פוגעת באופן בלתי סביר בחופש העיסוק של החקלאים. נטען כי כמשך שנים רבות נהגה מדיניות שהכירה בהיתר המכירה, ושמדובר בשינוי מדיניות לטובת מדיניות מחמירה יותר - הפוגעת פגיעה בלתי מידתית בחקלאים. ולבסוף, נטען כי התנהלות מועצת הרבנות הראשית לאורך שנת תשס"ז - לרבות ההחלטות שקיבלה והחוזרים שהפיצה - עולה כדי הכטחה מינהלית.

במועצת הרבנות הראשית החליטה לעניין הכנות לשנת השמיטה, ונאמר בה כהאי לישנא:

"נעודד את שמירת השמיטה כהלכתה. במקום שניתן לצמצם את השימוש בהיתר המכירה נעשה זאת לפי הנדרש, וזאת, כדי לשמור על פרנסת החקלאים, ועל האדמות החקלאיות שישארו בידי יהודים.

יוקפד שהמכירה תעשה אך ורק בהתאם להרשאות חוקיות מטעם המוסמכים לכך, כדי שהמכירה תחול הלכתית וחוקית. כמו"כ, נקפיד שגם אחרי המכירה, יצומצמו המלאכות לאלו שהכרחיות בלבד.

לצורך גמירות דעת מצד המוכרים, כל חקלאי יקבל את ההדרכה האישית הנדרשת, כדי שיבין את משמעות המכירה. כמו"כ ייבדק הצורך שלו במכירה. מאותו טעם מומלץ לבצע מכירות אזוריות, ולא מכירה כללית של כל האדמות החקלאיות.

Continued on next page

(4) אחר כל אלה – הנה, ביום 30.8.07, נתקבלה לפתע במשאל טלפוני ההחלטה, באישור שנים-עשר חברים כמועצת הרכנות, שלפיה "מועצת הרכנות הראשית מחליטה, כי כל רב בעירו והוא בלבד יכול להנהיג את העיר כהבנתו ודעתו אחרי השמיטה", זאת בעקבות אותן "פניות נזעמות על חשש לכבילת שיקול הדעת של הרכנים המקומיים".

(ב). הרכנות תפעל כהמשך להחלטותיה הקודמות מיום ו' בכסלו תשס"ז (27.11.06) וחזריה לאורך שנת תשס"ז. לפיכך, בכל מקום שבו אין הרכ המקומי נכון ליתן תעודות כשרות המיוסדות על "היתר מכירה", על הרכנות לעשות שימוש בסמכותה לפי סעיף 2(א)(1) לחוק איסור הונאה בכשרות, ולהסמיך רבנים שיעשו כן.

Refs. 34, 35, 45, 46

בס"ד = פרשת נח = א' בחשוון ה'תשס"ח = גליון מס' 166

# השבת

המגזין מן השבת, סיון

## צהר לישיבת - טיוטת רבני 'צהר' למושפחה ולקהילה

פולחן שבת - מן הפרשה לעיון ולדין > הרב שי פירון

< הרב דוד סתיו פולחן השמיטה

### שאלות ותשובות

#### בנושא מערך ההשגחה החדש של 'צהר'

רבני צהר הודיע לפני שבועיים על הקמתו של מערך כשרות חדש שאמור לפתור את הבעיה בערים בהם הרכנות המקומית אינה מוכנה לאשר לעסקים למכור תוצרת של "היתר מכירה". מאז הגיעו אל משרדי הארגון עשרות פניות ושאלות. במאמר זה עונה הרב דוד סתיו, מרכז מערך ההשגחה החדש על השאלות המרכזיות בנושא.



**האם צהר החלה להפעיל כבר את מערך ההשגחה החדש שלה? כיצד ניתן לזהות מקומות בהם יש פיקוח של צהר?**

צהר החלה ביום ראשון האחרון בהקמתו של מערך הכשרות החדש והכוונה היא לסיים את ההתארגנות במהירות האפשרית מתוך הכרה במצוקה ובבלבול שאוחז בשטח. מקומות שבהם יפעל מערך ההשגחה של צהר ניתן יהיה לזהות באמצעות תעודות השגחה החתומות על ידי "ועד הרבנות הציונית-דתית שעי"א ארגון צהר". השימוש במינוח "תעודות השגחה" ולא "תעודות כשרות" נועד להבהיר כי בפעילותנו איננו עוברים על חוק ההונאה בכשרות האוסר על גופים שלא הוסמכו לכך בידי הרבנות להנפיק תעודות כשרות.

Refs. 37, 38, 41



בס"ד • פרשת וירא • ס'ו במשון ה'תשס"ח • גליון מס' 168

**הַשָּׁבָת**

**צֹהַר**

חזון בן סולמון, ע"ד

**צֹהַר לַשָּׁבָת - עלון רבני צֹהַר לַמשפחה ולקהילה**

שולחן שבת - מן הפרשה לעיון ולדיון

**בעל עסק!**  
**נתקלת בקשיים**  
**בקבלת תעודת כשרות**  
**בשנת השמיטה**  
**?**

**תעודת השגחה**

לבעלי עסקים המבקשים לערוך  
 "היתר מכירה" (ישראלית וזולה)  
 בפיקוח ועד רבני הערים ובמסע רבני צהר

מוקד פניות: 03-5056080  
<http://www.tzohar.org.il>



פולמוס השמיטה

## מערכת ההשגחה החדשה לשנת השמיטה החלה פועלת

אנו שמחים לבשר כי בימים אלו החל "ועד רבני הציונות הדתית שליד ארגון רבני צהר" להנפיק את תעודות ההשגחה החדשות, וזאת לאחר שבסוף השבוע הקודם החל מסע פרסום לתעודת ההשגחה החדשה לשנת השמיטה. הפרסום מיועד לבעלי עסקים מתחום המזון ולאזרחים המעוניינים לצרוך תוצרת היתר מכירה ישראלית חולה. מטרת הפרסום לחזק את מותג "תעודת השגחה" ולגרום לאנשים להבין שמדובר בתעודה לגיטימית לכל דבר וכי בית האוכל או המשווק נושא תעודה לגיטימית לכל אדם שמעוניין לצרוך מזון כשר. במקביל למודעות שימשיכו להתפרסם בכלי התקשורת במהלך השבועות הקרובים, הוקם מוקד פניות ארצי ואתר אינטרנט. המוקד האנושי והאתר מספקים מידע לכלל הציבור המבקש לדעת אודות היבטים שונים של כשרות. כמו כן ינתן מידע ושירות לבעלי עסקים המעוניינים לקבל תעודת השגחה.

Ref. 40



ynet  
news.com

# jewish world

Rabbi Levi Brackman • Tali Farkash • Uri Orbach

News

Opinion

Money

Culture

Jewish

Controversy



## Tzohar's alternative kashrut apparatus launched

Rabbinic organization's Supervision Certificates already distributed to many business. Tzohar emphasize they do not wish to challenge the Chief Rabbinate's authority: 'We only wan to help it by implementing the decision its own Shmita committee accepted.' How long will it last?

Kobi Nahshoni  
Published: 10.30.07 14:03 / Israel Jewish Scene

Ref. 43



לדילון היום נצורף  
"בית נאמן"

80

**בית נאמן**

בסיס יום חמישי י"ג חשוון תשס"ח (25 באוקטובר 2007) שנה כ"ג גליון 6525 מחיר 5.60 ש"ח בולל מע"מ

תדמה וזעזוע מהתקדים החמור של התערבות בפסקי הלכה  
באמצעות כפייה משפטית אנטי דתית

**הבג"צ: יש להחליף כל רב מקומי  
שיסרב להיענות לתכתיבים  
בעניני השמיטה**

■ עולם התורה וההלכה ברחבי הארץ  
והתפוצות מביע מחאה רבתי נגד  
חציית כל הקווים האדומים עליידי  
שופטי בית המשפט העליון ■ עמוד 2

מאת יחיאל סבר

החלטת הבג"צ המחייבת את רבני הערים להעניק  
כשרות לתוצרת שמיטה האסורה באכילה, ולהחליף את  
הרבנים העומדים על דעתם ב"רבנים חלופיים"  
המוכנים לאשר את השימוש ב"חומר מכירה", שסידור  
נאסר עליידי כל גדולי ישראל עוררה מחאה רבתי  
בקרב שומרי התורה בכל אתר ואתר.

יתד היום

בחזרה לימים אפלים

החלטתם של שופטי בית המשפט העליון, להפקיע  
את כוחם של הרבנים המקומיים לקבוע את גודרי וסדרי  
הכשרות, והוראת הערכאות להסמך "רבנים  
אלטרנטיביים" שיפסקו הלכה בהתאם להוראות הבג"צ,  
מחזירה אותנו לתקופות חשוכות בחיי עם ישראל. מאז  
רמסו שלטונות רודניים במגף הברזל שלהם את שומרי  
התורה, לא העז גוף שלטוני לכפות על רבנים ומורי  
הוראה, כיצד לפסוק הלכה. מדובר בתקדים מסוכן  
ביותר, המאלץ את היהדות הנאמנה לצאת במחאה רבתי  
ובמלחמה חזיתית נגד המגמות הדורסניות.

(המאמר המלא עמוד 11)

שנה נ"ט ג' 17008  
5.70 ש"ח כ' מע"מ

דף היומי: בבלי – סנהדרין נד • ירושלמי – וענין טו

שופטי בג"ץ מחייבים את הרבנות הראשית להכשיר את ההסתמכות על 'היתר המכירה'

בג"ץ מכריע אפוא כי בכל מקום שבו אין הרב המקומי מוכן לתת תעודות כשדות הטיסות על 'היות מכירה' על הרבנות לעשות שימוש כסמכותה ולהסמך רבנים אחרים שיעשו זאת.

'השגיאה של הרבנים...'

לדעתו של רובינשטיין שגו

מסעדת הרבנות הראשית ע"י  
כה בישראל טלפוני בן-השתתפות  
12 מתוך 16 חבריה והם קיבלו  
החלטה כי כל רב בשירו —  
והוא בלבד — יכול להנחיק את  
העיר כהכנתו ודעתו כענייני  
השמיטה. את ההחלטה הזאת  
שהתקבלה על דעת הרוב, הודת

איש מן המוסקים שנקטו  
גישה זו לא חקל ראש בהלכות  
שמעיה ובתקופה לקימה  
בנתינתה, מסביר השופט לרב  
מ ישראלי, "ואולם הצירוף בין  
ההנחה שרוב תופסי התורה  
נקטו בה, רוב הלכות שמעיה  
הן כיום מורכבות, השיקולים  
הכרוכים בחקלאות העיונית  
וקשייה, היטה את הכף".  
על פסק הדין שאותו כתב  
רובינשטיין, התמנה נשיאת  
בית דין, בינוש, והשופט חיות.

את העתירה לבג"ץ הגישו מרעצת הצמחים, התאחדות הקלאי ישראל, ארגונים נוספים, נגד הרבנות הראשית לישראל ושאר רבנים מקומיים שסירבו לתת תעודות כשרות המסתמך בות על היתר מכירה.



**y net** news.com **jewish world**  
 Rabbi Levi Brackman • Tali Farkash • Uri Orbach

**News** Shmita Wars **Chief Rabbinate ordains substitute kashrut supervisors**

**Opinion**

**Money**

**Culture**

**Jewish**

Following High Court ruling, Chief Rabbinate authorizes rabbis to grant kashrut certificates to businesses which practice heter mechira (selling permit). Tzohar rabbis welcome decision, hope it 'will make the alternative apparatus redundant'

Neta Sela  
 Published: 11.04.07, 13:29 / Israel Jewish Scene



Ref. 48



## הוקפו של היתר הנכירה - לשמיטה עם תקומת המדינה

מואת הרב שלמה גורן

מכל האמור ברור שלאחר קום המדינה כאשר רוב א"י נתונה בידי יהודים, אין תוקף להיתר הנכירה כפי שכתב הגר"א"ה קוק בעצמו. זו שהייתה נחלש לגמרי ואין לסמוך עליו, בייחוד כאשר מדובר על מכירת כל א"י לגוברים כדי להפקיע את קדושתה.

Ref. 51



### היכוננו לשבת הארץ

ההיתר שהיה נהוג בארץ ישראל עפ"י הוראות גאוני קשישאי עוד בכמה שמיטות שקדמו לפני מרן הרב זצ"ל היה מבוסס על מציאות עובדתית, על המצב השפל והדוחק שהיה קיים בחקלאות היהודית בא"י, ועל המצב הכלכלי של הישוב והמושבות שהיה כולו קשור ומבוסס על הכרמים והחקלאות, ויתר הישוב היה עוסק במסחר עם האכרים ועובדי אדמה, רק מיעוט מן הישוב היהודי היה מסודר בפרנסה ותעסוקה אחרת, ואילו לא היו מסכימים להיתר לא היו יכולים לפתח את הארץ, והמצב המשקי היה עלול ליהרס וממילא היה מתמוטט הישוב כולו.

עתה השתנו בהרבה סדרי המשק במדינת ישראל, הכלכלה והמשק של המדינה הולכים ומתבססים על תעסוקות אחרות ולא על ענפי חקלאות, התעשייה תפסה המקום הראשון במדינה, אפילו המשק הקבוצי הולך ומתבסס על תעסוקה תעשייתית, משרדי המסחר והאוצר בטלו את המצוה להעדיף תוצרת הארץ על פני תוצרת חוץ בגלל התקשרויות עם עיוקי חוץ והסכמים מסויימים שהם לטובת המדינה והמשק. כן אנו עדים לתופעה מצערת חוזרת ונשנית לכל עונות היבול שעודפי פירות וירקות נשלחים למזבלות (עגבים, שזיפים, בננות ועגבניות, ועוד). החק"לאות הגיעה בע"ה לנקודת רוויה, קיימות כבר אפילו הגבלות במצוות נטיעה וזריעה באה"ק.

הרב מ. י. אישכנזאי

# ישראל

בסדר יום שישי י' אלול תשס"ז (24 באוגוסט 2007) שנה כ"ג בליל 4682 מזריח 13.50 ש"ח כולל מע"מ

## קריאת קודש מחדן ורבנן גדולי ישראל שליט"א לחיוזק מצוות השמיטה ומניעת עקירתה

בש"ד, אלול תשס"ז

קרבה שנת השבע, ובידנו לשוב ולזכות לקיים מצוות ושבתה הארץ שבת לה', וכבר האריך בספר החינוך במצוה פ"ד שמצוה זו קובעת בלבנו יסוד האמונה בבריאת עולם, ושנוכח כי אין הארץ מוציאה פירות בכוחה וסגולתה, ויש במצוה זו להוסיף ולחזק מידת הבטחון בד' יתברך.

וכבר הפליגו חז"ל בגודל מעלתם של שומרי השמיטה גיבורי כח, ולעומת זאת בגדול העוון של העובר על אבקה של שביעית עד שמוכר עצמו לשמש לעבודה זרה, וגלות באה לעולם על אשר לא שבתה הארץ את שבתותיה, ובדאי ככל אשר נחזק ונתחזק בשמירת שביעית כן נתקן סיבת אריכות הגלות. ונקרב גאולת ישראל ב"א.

אשר על כן אנו פונים לכל החקלאים יראי ד' לשבות בשבת הארץ, לקדש שם שמים ולהמנות על לגיונו של מלך, גיבורי כח, ועל הרבנים והעסקנים שבכל מקום לפעול להרבות שומרי שביעית.

והנה כידוע כי לפני כמאה שנה בעת דוחק גדול של מיקוח נפש היו מגדולי ישראל אשר התירו כהוראת שעה לסמוך על היתר מכירת הקרקע אולם ברור כי בזמנינו הדבר פשוט וברור שגם המתירים לא נתכוונו להתיר לעת כזאת, ואין שום גמירות דעת במכירה זו, והנאותן יד לעשות "היתר המכירה" נאותן יד לעקור המצוה, ודעתנו דעת תורה שאסור להסתמך על "היתר" זה, ואין הדבר נתון לחילוקי דעות עדות וקהילות, וכל בר ישראל חייב בשמירת שמיטה כהלכה. וכל הנאותן להורות לרבים לעקור שמיטה ע"י "ההיתר" גורם חילול ד' שמראה לעין כל שניתן לעשות חוכא ואיטלולא ממצוה יקרה וקדושה זו.

ובזכות שמירת שמיטה, ונרצה הארץ שבתותיה, ונזכה במהרה להיושע מכל צרותינו ולישב בשלום וביטחה בארץ הקודש.

יוסף שלי אלישיב	אהרן יהודה ליב שטינמן	שמואל הלוי וואנר	מיכל יהודה ליפקוביץ	חיים קנחם שינברג
ש. י. נסים קליין	חיים קלימסקי	שמואל מסריטא וואנר	יהודה שפירא	יצחק שיינר
נרשן אילשטיין	מאיר צבי ברנמן	נסים בולדינו	יהודה קדם	נתן צבי פינקל



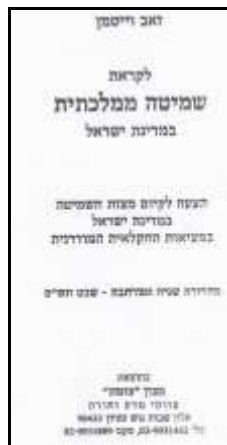


### פרק אחד ושרשים

**ט"ד** שאליתיו נהיטר עבודה לאחיט שומרי  
השביעית איך יעשו בשביעית הגעל"פ  
(א) בדבר הוראתו אשר גם הגאון האדיר מהר"ל ד'  
ז"ל הסכים לבתר"ה לחבור האילנות עם  
הקרקע מקום הניקבה וכו' ורק אחד מפורש  
שחיט קובע הלכה ו' לדורות יע"ז מסתפק ידידי

### פרק שנים ושרשים

כל התורה טלה לא היה נכח לילך קדימה הכל  
כפי שהי' ראות עיני מר חותני הגאון המקובל  
רמ"ה הלוי ז"ל הליע מר חותני ז"ל לפי  
הגאונים שצירושלים ובראשם הגאון רשכבה"ג  
מ' ריל"ד ז"ל תחבולה להחיר עבודת הכרמים  
ישראלים ע"י מכירה לעכו"ם ומה שעמד לנגדם  
האיסור ולא תחנם המליץ המלצה למטר אלנות  
ע"מ לקון ולהעתיק חוסם מחקומם ולגמעת  
בשרה אחרת שעומד צרשות הא"י ולהגביל הזמן  
להעתיקם קודם השביעית ובכס"ג ליכא איסור  
דלא תחנם כדכפתי לעיל בשמו ואעפ"י זאת חספיה  
בעיני הגאונים שצירושלים ובראשם הגאון מאור  
הגולה ריל"ד ז"ל והשכינע ליה עד שכולם  
בהסכמה מאוחדה כתבו להגאון רי"א מקאוניא  
ז"ל שכל יורה עוד הוראתו בזה"ק יען שטלם  
מסכתים כהוראות הגאב"ד דישו וגם מר חותני  
ז"ל כתב מכתב שרטי בבקשה ג"כ כמו זה  
שבאחריה והגאון ריל"ד ז"ל לא ישלח הוראתו  
והגאון רי"א ז"ל לא שם על לבו ד"א והשיב  
למר חותני הגאון ז"ל מכתב בזה"ל:  
ד"ס יום א' ב' תשרי תרנ"ו קאוניא  
כבוד ידידי ה"ה הרב הגאון המפורסם כש"ת  
מורה נפתי הערך (ג") אב"ד דק' ישו שלושה"ס.



### פרק ראשון

## מדוע אין לראות בהיתר המכירה הלכה לדורות?

### 2. היתר המכירה מפקיע מצווה

הבדל מהותי ובסיסי בין היתר המכירה להיתורים אחרים הוא שהיתר המכירה, מבוסס על הפקעת המצווה מיסודה. ההיתר אינו מושתת על הערמה הבנויה על הלכות המצווה ופרטיות, אלא הוא עוקר את חלות המצווה מלכתחילה ע"י מכירת הארץ לגוי והפקעת קדושתה. שיטה זו מנוגדת באופן רעיוני ומעשי למה שאנו מורגלים ומחונכים, בדרך כלל, בנוגע ליחסנו למצוות התורה<sup>2</sup>.

כדי להבחיר את הדברים נשווה את היתר המכירה בשביעית לשאר ההיתרים המקובלים בימינו:

א. במכירת חמץ איננו מפקיעים שום מצווה. מצות "לא יראה לך חמץ" שרידה וקיימת. קיום מצווה זו דורש מאתנו להוציא את החמץ מרשותנו, וזה בדיוק מה שאנו עושים ע"י מכירת חמץ. נכון שאם המכירה נעשית מתוך ידיעה מראש שהנכרי עתיד למכור לנו את החמץ בחזרה - יש בכך הערמה, אך הערמה זו אינה מבטלת ואינה מפקיעה כל מצווה. לכל היותר ניתן לומר, שאולי במכירה כזו אנו לא מקיימים את המצווה בהידור רב, אך המצווה קיימת, ואנו מקיימים אותה בפועל ע"י מכירת החמץ לגוי והוצאתו מרשותנו.

ב. גם ב"היתר עיסקא" איסור ריבית איננו מופקע ואיננו מתבטל, והוא קיים ועומד. היתר זה, מנצל הלכה בדיני ריבית המתירה לקבל כסף בתורת עיסקא ולהתחלק ברווחים, ו"היתר העיסקא" הנעשה לגבי הלואה מסוימת מגדיר וקובע אותה הלואה כשייכת לקטגוריה הזו. עוד יש להוסיף כי ברוב המקרים, "היתר עיסקא" אינו כרוך כלל בהערמה והוא נעשה שלא על מנת לקחת ריבית מעני ואביון הפושט ידו לצדקה, אלא על מנת לקיים חיי מסחר תקינים המחייבים מתן הלואות עסקיות או קבלתן, והלואות אלו אינן ניתנות כצדקה ואינן גמ"ח לאביוני עמך.

<sup>2</sup> ראה במחברתי "שמיטת תשמי"ז בכפר עציון" - הרצאת "המעין" עמוד 76 הערה 85-א, שכן שמעתי מהגרשיו אויערבך שליט"א והגאון הרי"ש אלישיב שליט"א, שלדעתם זו הבעיה הגדולה ביותר בהיתר המכירה. וראה שם פרטים נוספים הנוגעים לבעיה זו. מכירה זו איננה דומה למכירת חמץ או מכירות אחרות שיש בהן הערמה, כיוון ששם ההערמה נובעת מהעובדה שהצדדים יודעים שהמכירה לא תצא אל הפועל, והיא נעשית רק לצורך הפקעת האיסור. אך כאן ההערמה חמורה הרבה יותר, כיוון שבלבו של המוכר ובלבו של כל אדם, ברור וידוע שאין כל "הוא אמנא" ואפשרות שהמוכר יסכים לביצוע תנאי המכירה הכתובים בשטר, וממילא, השטר המעיד על המכירה הרי הוא כחספא בעלמא גם בעיני המוכר והקונה, ולא יעלה על דעת המוכר, תמורת שום הון שבעולם, לממש הסכם מכירה זו. וזה אינו דומה כלל למקרה, שבו אף אם ידוע וגלוי שהמכירה לא תצא בסופו של דבר אל הפועל, הרי שאין זה נובע מהעובדה שההסכם כשלעצמו הינו הסכם שלא יתכן להעלותו על הדעת. וכמו במכירת חמץ, למשל, אם תנאי ההסכם יוממשו ע"י הקונה והתשלומים ישולמו במלואם הרי שאי אפשר לומר שאין ספק שהמוכר לא יסכים למכירה כזו. וכמו בחמץ כך גם בשאר מכירות הערמה המוכרות לנו חוץ ממכירת כל אדמות המדינה לגוי (והשוואתו של הרב י. מנגס ב"צינני ארץ" שביעית ר' עמ' 159 בין שתי המכירות אינה מובנת).





## הצעה לצמצום המכירה לגוי בשביעית

א.

### נימוקי ההצעה

לפני שאמסור מה הן הבעיות המעשיות שמת-  
עוררות על ידי הצמצום בשמוש היתר המכיר-  
רה, ברצוני להסביר בקצרה את הנמוקים היסודיים  
הים שהביאוני להציע את הצעתי זו. חלק מ-  
נמוקים אלה מסרתי בע"פ בישיבת הועדה הד-  
תית שהתקיימה בחוה"מ סוכות, אך לאחר מזה  
שבה נוספת, נוכחתי שישנם עוד צדדים נוספים  
המחייבים אותנו להשתדל להמנע ממכירה כול-  
לת של אדמותינו.

א. כמובן אין לנו כל סמכות לדון ביסודות  
היתר המכירה שעליו סמכו מאורות הדור ה-  
אחרון את ידיהם. אך עם כל זאת לא נוכל  
להתעלם מהעובדה שהצבור אינו מבין ואינו  
מסוגל להבין את היתר מכירת הקרקעות בצור-  
רתו הנוכחית של מכירת כל קרקעות המדינה  
לערבי אחד<sup>1</sup>. אי הבנה זו גורמת להשפעה  
שלילית בצבור. כמו כן יש לציין שהשפעה שלילית  
לית זו מורידה את ערכה ומעמדה של תורה"ק  
בכלל ולא רק את ערכה של מצוות שביעית  
בפרט<sup>2</sup>.

ב. לאור היחס השלילי הקיים לגבי מכירת  
הקרקעות, קשה לצבור לקבל על עצמו את  
ההוראות של הרבנות הראשית המחייבות לש-  
מור על חלק מדיני שביעית גם לאחר המכיר-  
רה, ונמצא שההיתר אינו מתקבל וההוראות  
כמעט ואינן מתבצעות ונמצאנו מוכרים את  
השמיטה כולה ע"י היתר המכירה<sup>3</sup>.

הרב משה לוינגר

קב' לביא

מלכותם פתאבנותם וכלל דתם

(הדפסות מיוחדות, אסופות, "אזכרה")

## הנערד ע"י

חורב 'ל. הכהן בישאן)



ירושלים תרצ"ז

司

Ref. 58

**שו"ת**

**משיב דבר**

**חלק ראשון. וחלק שני.**

אשר השיב לשואליו ברב ה הלכה למעשה

רבינו הגדול הגאון האמתי המפורסם בכל קצו ארץ וכן ודעב  
בישיבת. עין חיים חולאון. ברכשים שנה רשכבהג גדול מרבן  
שמי מיה נפתלי צבי יהודה ברלין וצלליה.  
רמ ואבד דוולאון בעל המכר. העסק שאלה על השאלות  
והעסק דברי על החורה.  
בתצאמת אשת חטון וצלליה ובנדה.  
זכקת י"ל מחוש  
בתצאמת מסתתרת על פי סדר היסודים

**ירושלים**

שנת חמשת אלפים וסבע מאות ועשרים ושמונה לבי"ע

## שו"ת משיב דבר

### חלק שני

ב"ה, ה' למדר והשביעית וגו' חול"ח.

### קונטרס דבר השמטה

וכך היא

מסוגה א"י מכל הארלות דעיקר קיומה חין ע"פ סבע הליכות כל  
ארלות הגוים, ואינה חלויה אלא בהשגחת ה' ע"פ מלותיו, היינו  
הפרשת סו"מ וכמו שאמר מלאכי ובחטוני נא בואת וגו', וכן בקיום  
מלות שביעית כמבואר בחורה.

# news חדשות



ynet  
דיעבנה אחרונת

## היתר המכירה יצא לדרך

לשאלה מי יסמוך בשמיטה על היתר המכירה עדיין אין תשובה, אבל מדינת ישראל כבר השלימה את הכנותיה לשימוש בפיתרון. היום נמכרו כל קרקעותיה לתושב מע"ר, וביום שני יושלם המהלך במכירת האדמות הפרטיות.

קובי נחשוני 14:26, 05.09.07 פורסם

**עכשיו זה סופי:** בעוד המחלוקת הפנים הלכתית על היתר המכירה הפכה לפולמוס ציבורי שהגיע עד שופטי בג"ץ ושר החקלאות, מכרה היום (ד') מדינת ישראל את כל קרקעותיה לנוכרי. במעמד שר הביטחון והשיכון, זאב בויס, נציגי מנהל מקרקעי ישראל והממונה על הרכוש הנטוש ביהודה ושומרון, נחתם היום הסכם להעברת זכויות הקרקעות לאו"מ במיל' חאמדה גאנס, תושב הכפר הדרוזי מע"ר שבגליל. מטרת המכירה היא לאפשר לחקלאים היהודיים להמשיך בעבודתם גם בשנת השמיטה.

• **הולכים לבג"ץ:** "הרבנות תנווט את החקלאות"

על פי הסיכום בין הצדדים יועברו לידיו של גאנס כל קרקעות המושבים, הקיבוצים והחקלאים בישראל - בסך הכל כ-1.75 מיליון דונם ששוויים מוערך בכ-70 מיליארד ש"ח.

דקה לשמיטה

Ref. 61



Continued on next page



א. הרהור הראשון נוגע לחלות ולתוקף של מעשה המכירה, כאשר מבקשים למכור דברים שבליבו ובלב כל אדם ברור וידוע שאין כל "הוא אמינא" וכל כוונה למוכרם או לקנותם, ולעתים, אף אין כל אפשרות מעשית לקנותם. מהגרש"ז אויערבך שמעתי "הרהור-ערעור" זה, במיוחד, בקשר למכירת אילנות ע"מ לקוץ שבה נקבע שהקונה חייב לעקור (עד ר"ה תשרי תשמ"ז) את כל האילנות והנטיעות עם העפר בכל שיעור יניקתם (!) ולטעת אותם במקום אחר. ומהגר"ש אלישיב שמעתי זאת לגבי עצם הרעיון של מכירה כוללת של כל אדמות המדינה. ועוד יש להוסיף, שכיום אסור ע"פ החוק למכור אדמות חקלאיות ואף לא להחכירן, להשכירן או להקנות בהן זכויות אחרות ומי שעושה כן צפוי להפקעת הקרקע מרשותו. אף שע"פ החוק (שנחקק, בעיקר, בכדי למנוע העברת אדמות חקלאיות לערבים), רשאי שר החקלאות להתיר מכירה זו, הרי ברור וגלוי לכל אחד ואחד, שהסכמה למכירה כזו לא תנתן בשום פנים ואופן, אלא אם כן יהיה ברור לשר מעל לכל ספק, שמדובר במכירה פיקטיבית לחלוטין שאי אפשר בשום מקרה ובשום תנאי לממשה ע"פ כל משפט ודין הנוהגים במדינת ישראל.

גם אם נאמר, שהמצב המשפטי שאיננו מבוסס על חוקי התורה אינו מעניננו, יש להטיל ספק אם בעלות כזו על ממון, שאי אתה יכול להוציא בדיינים, מספקת כדי להפקיע את קדושת א"י. בעיות אלו אינן קימות, בדר"כ, במכירת המץ, למשל, ואכמ"ל וד"ל.

בענין גמירות הדעת הדרושה כדי שהמכירה תחול, זו גם נפגמת מאוד כאשר המוכרים אינם יודעים למי נמכרו קרקעותיהם ומי הוא בעל הבית שאליו הם כפופים בהתאם לחזקה (השנה נמכרו הקרקעות למספר נכרים). כמו"כ היה ראוי לידע את החקלאים בענין פרטי ההסכם שנחתם עם הנכרי וכיצד הוא בא לידי בצו (ההוצאות והמשכורות — על חשבון הקונה, וההכנסות — לזכותו). בענין זה ראה גם הערה 98. בעיה זו לא נוגעת למשקים, והיו כאלו משקים, שמכרו את קרקעותיהם לנכרי באופן פרטי.





בגדון דאין שום סמך לסמוך על ההיתר מכירה להפקעת איסור שביעית

והנה בנואמו לתור דבר הלכה הזה, כבר מובאר בדברי הרידב"ז והחז"ל וצדקו של השוכח לביק מצד הגמ"ק מהאממאר (שליעיל) ז"ל ה"ל, ובאר גדולי הפוסקים פעמים וימוקס שאין שום הנה להפקעת איסור שביעית ע"י ההיתר מכירה ה"ל, ואין לי להוסיף עוד חזק מקצת נוסף על המובאר בדבריהם שם, הנה נוספר חזק איש (שביעית ס"י כ"ד) האריך בכל פרטי האיסורים ושאין הנה להמכירה שייש, ושם (ס"י כ"ז אות ז') כלל כ"ז בגי' טעמים שלא חילל המכירה, אי מפני שנמכרו ע"י שליח ואין שליח לדבר עבירה, כי מפני שלא נמסר להם בטב"י, ואם הי' הערבי חובע לקיום המקח היו אומרים לו כך דיוונם ונלא רשימה העב"י לא קוב, כי מפני שכלל כל אדם שאינו קנין באמת, ובמכירה חמץ אמריק כדי שלא יעבור כ"י גמר ומקנה, אבל הכא בשביל הפקעת מלוא שביעית לא ימכרו כל הארץ לנכרי, אדרבה נוח לנו לשמור את השביעית מלמכור כל הארץ לנכרי עכ"ל.

#### סימן צו

בגדון דאין שום סמך לסמוך על החיתור מכירה להפקעת איסור שביעית. — דברי אמה על גדל החיוב של שמירת שביעית כהלכות. — המכירה אין לה תוקף משום דכ"י יודעים שאינו קנין באמת שימכרו כל הארץ לנכרי. — המכור שור כתב לענין מכירת חסות לנכרי לפני פסח כדי שהנכרי יאכילם חמץ שאסור, וכ"ש בג"ר. — תחילת בין מכירת חמץ לנכרי רמתני למכירת בהמות שאסור. — לפי"ד התת"ס יש עוד טעם ולא מהני מכירת הקרקעות לנכרי משום דאין דעת הגוי לקנות בקנין הערמה. — מבאר עוד כמה רישותות שיש בהמכירה. — ג"כ במש"כ המכור שור וחרידב"ז לחלק במכירת הפרסה בין דאורייתא לדרבנן, ואי שביעית בזמן הזה דאורייתא. — בהיום שהישראל נורע ועובר בהקדש בשביעית באיסור כדאי שאין שום טעם להגבירה. — בדבר מחלוקת הב"י והמב"י בשדה עכו"ם אי אית בה קדושת שביעית. — בענין קנין סידות כקנין תנאי דמי. — בענין איסור לא תחננו מבאר דאף במכירת לזמן אית ביה משום לא תחננו. — מטיק דהמכירה אין לה שום תוקף ושומר נפשו ירחק ממנו.

## Mail-Jewish Volume 34 Number 28

From: Elazar M Teitz <remt@...>  
 Date: Sun, 11 Feb 2001 16:32:38 +0000  
 Subject: Heter Mechira

The citation from HaRav Shlomo Aviner, regarding reliance on the heter mechira (sale of Israel to a non-Jew, to avoid the prohibitions of shmitta) contains arguments which appear to be halachic, but are actually arguments based on rhetoric and emotion rather than halachic analysis.

---

Further, no one argues that a valid sale can be relied upon to avoid the prohibitions of shmitta. The question is: how valid and how permitted is the sale? There is no restriction, Biblical or rabbinic, to sell chametz to a non-Jew. There is very clearly a Biblical prohibition against selling land in Eretz Yisrael. Further, should the non-Jew who has purchased the chametz come to the individual sellers to collect his purchase, it would be forthcoming. Can one imagine a non-Torah-observant landowner allowing the non-Jew to whom the rabbinate sold his land allowing the purchaser to come and do as he pleases with the land? Accordingly, the sale is not a true one, but what is known halachically as asmachta (roughly, a matter agreed to in anticipation of its never being realized), which renders the sale halachically invalid.

---

it should be noted that the bulk of the profit in agriculture is not the farmer's, but those who handle it from the farm until it reaches the consumer -- all of which is in Jewish hands, and thus aids the Jewish economy.

---

Refs. 65, 78, 79



#### Shemittah Year and the Israeli Economy

Now, let us consider the financial ramifications of Shemittah in the State of Israel. In order to keep a balanced perspective, we shall estimate the maximum cost possible to the Israeli economy of keeping Shemittah. In 1991, agricultural production amounted to 2.5% of the GNP.<sup>(7)</sup> Only 27% of that consists of areas that are severely hampered by the laws of Shemittah, i.e. grains, legumes, and vegetables.<sup>(8)</sup> If we were to lose these 0.67% of the GNP once every seven years, this is equivalent to an annual loss of less than one tenth of a percent. And if Israeli agriculture was cut down to meet the needs of the local population alone, the advisability of which was explained above, then this figure drops to about 0.05%. This means that if we tell the farmers to stop all activity in the aforementioned areas during the Shemittah year and not engage in any other work, and we recompense them for all incurred losses, this would increase the government budget by 50 agorot for every 1000 shekels. Probably even this low cost need not be incurred, as explained further on, but instead the economy would profit and the tax burden could be reduced.

The Torah comes to reserve for them, once every seven years, a period for advanced study and 'broadening of horizons.' It is easy to see how the agricultural community could benefit doubly by keeping the mitzvah of Shemittah, no less than academic professional and others who receive a year off. Advanced professional courses, teaching about new developments in the agricultural field, could contribute greatly to improving efficiency in the agricultural market. Advanced Torah study would broaden horizons as well as improve and uplift the personality. Such an influence would be felt on many levels including better worker relationships and higher motivation. It is well known that motivation and satisfaction are central factors in work productivity. When a man knows the purpose of his labor, he works more efficiently (see also Hawthorne Effect where productivity rises by 30% as a result of greater attention to the workers, giving the feeling that their work was important).<sup>(15)</sup> Therefore, it is reasonable to assume that a year off for farmers, even partial, would raise their productivity level, more than offsetting the immediate losses totaling less than 4% of the average agricultural production based on the figures above. Thus, it would not be surprising at all if keeping Shemittah would pay off economically as well. This way, the mitzvah of Shemittah would be salvaged, together with the other land-related mitzvot. It is interesting to note that ELAI airlines became a profit-making company when they stopped flying on Shabbat. Indeed, how right were Chazal when they said "the words of the Rabbis bring wealth".

Rav Yehudah (Leo) Levi,  
Professor of Electro-Optics & Rector Emeritus,  
Jerusalem College of Technology - Machon Lev

Rav Dr. Gershon Metzger,  
former Chief Scientist & Director General of  
Israel Science Ministry

Refs 67, 70

#### עיקרי התקציב 2008

#### הצעת התקציב לשנת הכספים 2008

(באלפי ש"ח)

ש"ח	הרשאה	הוצאה	הוצאה	ריכוז התוספות הראשונה
כוח אדם	להתחייב	מוחלטת	מוחלטת	
		בהכנסה		
59,075	62,528,655	14,244,538	301,518,814	סך-הכולל כללי
=====	=====	=====	=====	=====
59,075	49,578,662	13,271,044	216,456,249	חלק א: תקציב רגיל
	12,949,993	973,494	85,062,565	חלק ב: תקציב פיתוח וחשבון הון
59,075	49,578,662	13,271,044	216,456,249	חלק א: תקציב רגיל
=====	=====	=====	=====	=====
39,116	3,025,445	2,317,483	30,193,896	ממשל ומינהל
=====	=====	=====	=====	=====

Extract from the budget  
Ref. 68

Subscribe to Print Edition | Tue., December 04, 2007 Kislev 24, 5768 | **ynet** |

# HAARETZ.com

Last update - 16:41 04/12/2007

## Finance Ministry announces budget surplus of NIS 7.7 billion for 2007


By Motti Bassok, Haaretz Correspondent, and Haaretz Service

Tags: Tax Authority, State Budget >>

The Finance Ministry published statistics Tuesday indicating that the government has a budget surplus of NIS 7.7 billion for first 11 months of 2007. The reason for the surplus was higher revenue than expected and low expenses. In the corresponding period last year, the government budget's surplus stood only at NIS 2.3 billion.

Ref. 69

NOVEMBER 30, 2007

 **Think Again**  
By JONATHAN ROSENBLUM

## Shmita is our test of faith

A proper modern approach to shmita observance would seek new agricultural techniques that do not run afoul of the Torah's requirement that the land lie fallow. And some leading figures in the national-religious world have indeed devoted themselves to that quest.

Jerusalem Post

Ref. 71



**y net** news.com **jewish world**

Rabbi Levi Brackman • Tali Farkash • Uri Orbach

Sabbatical Year

### Shmita year: Jordan farmers to the rescue

Jordanian farmers to grow vegetables under Israeli supervision for consumption of religious public during sabbatical year

Ahuva Mamus  
Published: 07.14.07, 12:52 / Israel Jewish Scene

Jordanian farmers will grow vegetables for Israeli consumption under Israeli kashrut supervision next year, and thus help solve the difficulties associated with the sabbatical year (shnat shmita) ahead.

Ref. 72



## פסקים והוראות

מאת הגה"ק הביד"צ זצוק"ל דפעה"ק ירושלים ת"ו  
ולחב"ל"ח מרא דארעא קדישא מרן הגאב"ד שליט"א  
והרבנים הגאונים שרי התורה הבית דין צדק שליט"א

ה

### פירות שנשמרו או נעבדו באיסור

- א. ירקות ופירות וכו' של יהודים שבעליהם לא הפקירו שדותיהם כד"ת או שנעבדו בהם עבודות האסורות, אסורים באכילה.
- ב. כאשר כבר הודענו בכמה שמיטות שעברו לקיים ולאשר פסקי רבני וגאוני הדורות ומארי דאתרא קדישא הדין, שכל הנעבד או נשמר ולא קיימו בו "ושבתה הארץ" אפילו בזמן הזה - הפירות והתוצרת אסורים, כפי שהוכיחו במישור גאוני הדור שרי התורה הגרידב"ז זצ"ל והגרי"ה ברלין זצ"ל, מארי דארעא קדישא הדין, וכן קיימו וקבלו כל בתי-הדין מאז פרושים וחסידים, וכפי שנתפרסם מטעם הבד"צ כמה וכמה פעמים וכן מכל חכמי ירושלים.

Ref. 74



א י ש

שביעית סימן י

חזון

(ו)

ולענין ליקח בזה"ז פירות מן הכנרי בשביעית, בדבר דרוכו  
 ציד נכרים ודאי שרי, אבל בדבר דרוכו ציד ישראל אס  
 אין הרוכ משמטין, אס ידוע דהכנרי יש לו משלו אין חוששין  
 שלקח מישראל, אבל אס אין ידוע אס הוא תגר או שמציא מגינתו  
 ל"ע, ונראה דאין להחמיר מספק דהא אפי' לקח מישראל אין  
 איסור בפירות לדעת הר"מ, ואריסין ליכא בזה"ז, וכ"ז בפירות  
 חילן שאין איסור ספיחין, אבל בדבר שאסור משום ספיחין ורוכ  
 המין ציד ישראל והכנרי ספק לן אס הוא תגר ל"ע אס יש להחיר  
 ספק ספיחין.

Ref. 75



סימן מד

קניית פירות שביעית מחנוני  
 המסתמך על היתר מכירה

Continued on next page

אלא שאעפיי"כ

נלענ"ד שגם המחמירים שאינם רוצים לסמוך כלל על  
 "היתר המכירה", מ"מ לפי מה שנוהגים כהכרעת  
 האחרונים להקל בזה"ז באיסור משומר ונעבד, וגם  
 החזו"א כתב כן בהל' שביעית סי' י' אות ו' דבדיעבד  
 אין הפירות נאסרין ומותרין באכילה לאחרים, נראה  
 שמותר גם למחמירים לקנות פירות שביעית או ירקות  
 דלא אסירי משום ספיחין מחנוונים שסומכים על  
 ההיתר ושוקלין ומודדין ועושין סחורה בפירות  
 שביעית, ואין הלוקח מהם צריך לחשוש משום לפני  
 עור, או לזה שהוא מוסר דמי שביעית לע"ה דאסור גם  
 בשביעית בזה"ז שהוא רק מדרבנן,

Ref. 76

מרחשון התשס"א  
 גליון 192

עטורי כהנים

## אגרות קצרות הרב שלמה חיים הכהן אבינר

יורה דעה

היתר המכירה

שאלה.

האם אפשר לקנות פירות וירקות של יהודים, שגדלים על סמך "היתר המכירה", או  
 עדיף פירות וירקות של גויים בלי שום חשש איסור ובלי קולות?

אם אדם קונה מערבים ושובר מטה לחמם של חקלאים יהודים — הלזה ייקרא  
 חומרה? ! אדרבה, מצוה לקנות מיהודים: "קנה מיד עמיתך". האם להרוס את החקלאות  
 היהודית זו חומרה? ! האם לחזק אחיזתם של הערבים בארץ קדשנו — זו חומרה? !  
 אדרבה, יותר חומרה היא לקנות מיהודים על סמך היתר מכירה.

Passage from the Responsum

Ref. 77



### תוקף היתר מכירה

א. כיום יש המוכרים את קרקעותיהם לגוי ודרך זו קרויה 'היתר מכירה', ורבים פקפקו על היתר המכירה מכמה טעמים, ולמעשה אין לסמוך לכתחילה על היתר מכירה כי אם בשעת הדחק, וכימינו יש מקום לומר שנקרא שעת הדחק ויש לסמוך על היתר מכירה בצירוף דרכי היתר אחרים כדוגמת אוצר ב"ד.

ד. רבו הדעות והשיטות בקביעת הגבולות של עולי מצרים ושל עולי בבל, והיום אין מי שבקי בדבר.

ה. יש להתיר ספיחין בערבה הדרומית מכמה צדדים, משום ששביעית בזה"ז מדרבנן, ועוד שיתכן שאינם בגבולות עולי בבל, ובנוסף יש לצרף עשיית 'היתר מכירה'. ועם כל זאת יש לנהוג בהם קדושת שביעית<sup>4</sup>.

ו. ירקות הגדלים באזור שבין אשקלון לעזה כמו גוש קטיף יש להקל בשופי משום שכרור שאינם בכלל גבולות עולי בבל, ובפרט אם הם גדלים בשיטה יחודית של גדולי חממות על מצע מנותק<sup>5</sup>.

ז. עדיף להקל באיסור ספיחין בצירוף עם היתר מכירה שגויים עבדו בו, ולא לקנות מנכרים מעזה.

### לב. סדרי עדיפות ברכישת ירקות בשביעית לפי דרגותיהם:

א. ירקות הגדלים בשיטה ייחודית בחממות ע"ג מצע מנותק.

ב. ירקות מאזור הערבה שגדלו בשיטת אפילו מעט גידול ונלקטו בשביעית.

ג. ירקות שגדלו באזור הערבה עם היתר מכירה, וכן ירקות שגדלו באזור הגולן עם היתר מכירה.

ד. ירקות שגדלו ומיובאים מעבר הירדן<sup>46</sup>.

ה. ירקות שגדלו ומיובאים ממצרים<sup>47</sup>.

ו. ירקות שגדלו בארץ, ונעשה היתר מכירה, ונעבדו רק על ידי גויים.

ז. ירקות שגדלו ומיובאים מעזה, ובתנאי שבאמת גדלו שם<sup>48</sup>.

ח. ירקות שגדלו בארץ, ונעשה בהם היתר מכירה ונעבדו על ידי ישראל.

Examples of priorities brought by Rabbi Mordechai Eliahu





**באהבה ובאמונה**

מכון מאיר  
המרכז ללימודי היהדות בישראל  
ט"ו במרחשוון - פרשת וירא  
המרכז: שד" המאירי 2, קרית משה, ירושלים דואר: ת"ד 34107 מיקוד: 91340 טלפון: 02-6511906 פקס: 02-6514820

639

"ויקרא אברהם שם המקום החורא ה' וירא"  
אשר יאמר היום בחר ה' וירא"  
(בראשית לב)

הרב שלמה אבינר  
ראש ישיבת עטרת ירושלים

**אני בוחר בהיתר מכירה**

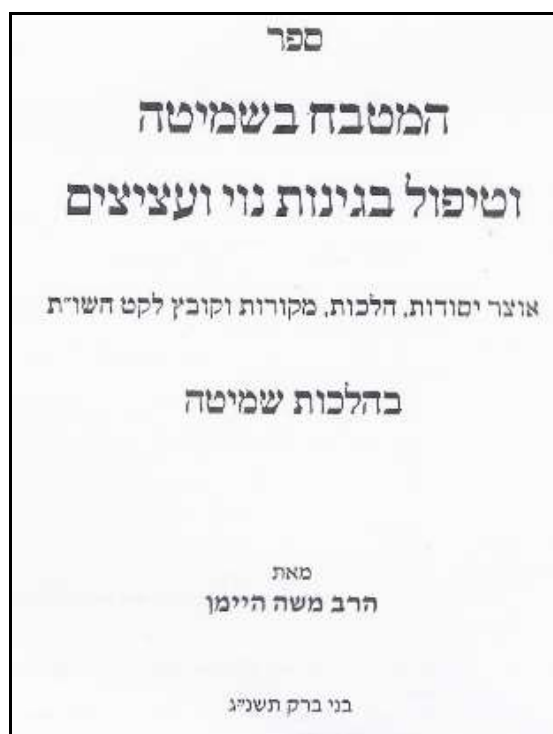
שאלה: אם אין בנמצא פירות של אוצר בין דין, האם להקל ולקנות מהיתר המכירה, או אסור הדבר ויש לקנות מגויים?

ואכן קולות רבות וקלקולים רבים יש בסירוב להשתמש בהיתר המכירה.

ג. "לעז על הראשונים". אם אדם משתמש בביטוי 'אסור' לגבי פירות המסופקים על פי היתר המכירה, הריהו מוציא לעז על הקדמונים שהלכו על פיו (עיי' לנתיבות ישראל שם).



שטחי הגידולים החקלאיים, לפי סוג המשק החקלאי						
AGRICULTURAL CROP AREAS, BY TYPE OF AGRICULTURAL FARM						
Thousand dunams		*2002			אלפי דונמים	
	משקים לא יהודיים Non-Jewish farms	Jewish farms		משקים יהודיים	סך הכל Total	
		אחר(1) Other(1)	מושבים Moshavim	קיבוצים ומושבים שיתופיים Kibbutzim and collective moshavim		
FIELD CROPS גידולי שדה						
TOTAL	285.2	124.7	568.7	1,077.9	2,057.6	סך הכל
Wheat for grain	161.1	36.1	246.8	393.8	837.7	חיטה לגריד
Chick peas	5.8	8.0	9.7	52.0	75.6	חימצה
Corn on cob	-	1.1	5.1	48.4	52.6	תירס, קלחים
Cotton	-	5.4	12.8	99.0	117.1	כותנה
Sunflowers	2.8	4.6	20.1	49.6	77.1	תפוחיות
Other	115.5	59.5	275.4	437.3	897.5	אחר
IRRIGATED	1.4	47.4	123.3	419.5	591.6	בהשקיה
UNIRRIGATED	283.8	77.3	445.5	658.4	1,466.0	בעל
VEGETABLES, POTATOES AND MELONS ירקות, תפוחי אדמה ומקשה						
TOTAL	52.0	60.5	232.8	254.0	599.3	סך הכל
Tomatoes	3.4	1.4	23.1	15.8	43.6	עגבניות
Cucumbers	12.5	0.3	5.1	0.5	18.4	מלפפונים
Peppers	2.0	1.0	19.6	2.7	25.3	פלפל ונחמה
Carrots	0.2	1.4	1.1	9.9	12.6	גזר
Dry onions	1.4	2.4	12.4	15.8	32.1	בצל יבש
Potatoes	-	16.1	39.7	69.6	127.4	תפוחי אדמה
Watermelons	12.2	9.8	36.9	96.5	155.3	אבטיחים
Sugarmelons	5.3	1.7	12.8	9.3	29.0	מלונים
Other	14.9	24.4	82.1	33.9	155.6	אחר
UNCOVERED AREA	48.0	58.3	201.3	253.4	561.0	בשטח גלוי
HIGH COVERED AREA	4.0	2.2	31.5	0.6	38.3	בכיסוי גבוה
PLANTATIONS מטעים						
GRAND TOTAL	195.5	176.9	282.2	187.8	842.4	סך כולל
CITRUS - TOTAL	0.8	52.0	87.5	43.5	183.7	פרי הדר - סך הכל
Shamouti	0.3	15.7	13.4	3.5	32.9	שמוטי
Grapefruit	0.0	10.5	16.1	14.4	41.1	אשכוליות
Lemons	0.2	1.3	13.5	2.3	17.3	לימונים
Other	0.3	24.5	44.5	23.3	92.4	אחר
PLANTATIONS, EXCL. CITRUS - TOTAL	194.7	125.0	194.7	144.3	658.7	מטעים, ללא פרי הדר - סך הכל
Apples	19.5	10.7	12.9	12.2	55.2	תפוחי עץ
Peaches	1.9	16.2	34.4	4.7	57.2	אפרסקים
Table grapes	5.3	4.7	24.6	3.0	37.6	ענבי מאכל
Wine grapes	0.4	15.7	11.9	11.4	39.5	ענבי יין
Bananas	0.0	0.4	7.4	15.8	23.6	בננות
Dates	0.0	1.0	9.0	13.8	23.8	תמרים
Olives	9.4	10.8	24.6	8.2	52.8	זיתים
Irrigated	137.4	4.8	4.3	1.5	147.8	בהשקיה
Unirrigated	0.4	5.2	12.2	39.2	57.1	בעל
Avocado	0.1	2.2	8.9	5.6	15.5	אבוקדו
Mango	20.3	53.7	44.2	29.1	147.8	מנגו
Other	43.7	169.3	277.0	185.9	676.0	אחר
IRRIGATED	151.8	7.6	5.2	1.9	166.4	בהשקיה
UNIRRIGATED	187.2	163.4	250.7	155.5	756.8	בעל
FRUIT BEARING	8.3	13.5	31.5	32.3	85.6	משאי פרי
NON-BEARING						לא משאי פרי



## פרק ו'

### אספקת הפירות והירקות בשנת השמיטה

מנין נשיג פירות וירקות בשנת השמיטה?

#### ד. קניה בשוק המקומי.

אספקת פירות וירקות מן השוק המקומי תתאפשר למי שאין בעירו חנות שמיטה או אוצר בית, אך ורק בתנאים הבאים.

1. בירקות - כשעדיין לא הגיע זמן ספיחין, או זמן ביעור.

2. בפירות העץ - כשעדיין לא הגיע זמן ביעור.

במקרה והגיע זמן איסור ספיחין או זמן ביעור, אין שום אפשרות לקנות מאותם מינים, אלא בחנויות השמיטה בלבד.

## היתר מכירה - שו"ת רבני מכון התורה והארץ

תאריך פרסום: כ"ז בשבט ה'תשס"ז		<b>השאלה:</b>
	היתר מכירה שלום וברכה:	<b>כותרת השאלה:</b> תוכן השאלה:
רציתי לשאול לגבי היתר מכירה, למרות שאני מבין שזה לא לכתחילה וכו' לעצם הענין האם קרקע שנמכרה לגוי מעתה ליהודי לעבוד בה או רק לגוי?	תודה	
	היתר מכירה בס"ד	<b>התשובה:</b>
	שלום וברכת ד'	<b>כותרת התשובה:</b> תוכן התשובה:
היתר המכירה נעשה לצורך גדול, כגון הפסד פרנסה וכדו' על כן צריך למעט בעשייתו וכל מי שיכול לעבוד שמיטה בלא היתר מכירה אשרי ואשרי חלקו, וכפי שכתב הרב קוק זצ"ל (שהנהיג את ההיתר בארץ ישראל) שלכתחילה צריך לשבות בשביעית, ובלבד שלא יגיע לידי הפסד גדול, בקרקע של גוי אסור ליהודי לעבוד, אולם בשעת הדחק אפשר לסמוך על דעות הראשונים שקרקע של גוי אין בה קדושה כלל, אבל בודאי שאין לעבוד בקרקע עכו"ם.	בברכת התורה והארץ יהודה הלוי עמיתי מכון התורה והארץ כפר דרם אשקלון	
		* התשובה התמכלה מאת: רבני מכון התורה והארץ

Ref. 88



### שאלה מה

רוצ' שנת' שציעית' אנטנו' אוכלים' לנג' חירוש' וילסר' מוח' שגדל' צננה' ששית' כדכח' וכי' חלמרו' מ' כאל' וכו' ולוית' את' צרכתי' לנס' צננה' הששית' ועשת' את' החצוזה' לשלש' השנתי' שהחצוזה' והזרעונים' של' שנה' ששית' כל' כנצרי' צננה' הששית' כ"ש' דלזלינ' צהו' אחר' השליש' החצוזה' וחחס' כדלמרינ' פרקא' קמא' דרי' ורצ' שמשון' פרק' צ' שציעי' וכן' רוצ' פירוש' האילן' מהס' היה' יכול' האדם' להתפרנס' כל' שנת' שציעית' כפסטי' דקרא' ולוית' את' צרכתי' לנס' צננה' הששית' ועשת' את' החצוזה' לשלש' השנתי' ואפילו' כללי' ושומים' הם' ניכרים' אותם' שהם' משנת' ששית' כמו' האפונים' והפולים' ושאר' זרעונים' שסם' ניכרים' גם' יכולי' לקוחם' קודם' שיגדלו' הזרעונים' של' שנה' שציעית' וסירקו' שאינם' מתקיימי' אינ' שום' דרך' לאכלס' שציעית' משנה' ששית' דלזלינ' צהו' אחר' לקימה' אלא' שמחמקים' צירקות' של' גוים' בקדושה' שציעית' צהי' ויין' זמנ' בין' שראויים' הענבים' והתים' לאכלי'

Ref. 91



## APPENDIX

### **ANSWER TO COMMENTS MADE BY R' SHMARYA GERSHUNI AND R' AITOM HENKIN TO MY PAPER ON HETER MECHIRAH**

I will begin by thanking E and S for reading my paper and writing their comments and my answers I shall now give should not be taken personally by them.

In particular E has written an excellent well researched and detailed early history of the Heter Mechirah controversy. Yasher koach. However as far as criticisms to my paper are concerned E's article is totally irrelevant.

The purpose of my paper on Heter Mechirah as clearly stated at the beginning and in the conclusion was to answer a question posed by Otzar Haaretz whether in the Shemittah 5768, one has to make a choice between Heter Mechirah and imported vegetables, which should one choose?

I began my paper by giving just a **brief** synopsis of the early history of Heter Mechirah, only in order to show that right from the outset there were many Rabbis who opposed the Heter. It was not intended to be a comprehensive or even chronological order of events.

**For the objectives of my paper**, it is of no importance, for example, whether or not Rabbi Spektor began looking into the questions of Heter Mechirah before or after he was approached by three Rabbis, or whether or not the Aruch Hashulchan's book was published 30 years later.

The relevant point which E skipped over is that those who gave the Heter stated that it was for that particular Shemittah only and not as an open ended Heter.<sup>93</sup> E tried so hard to show that almost as many Rabbis *then* supported the Heter as opposed it, (from his language it seems more were against than for) But in fact all his work was in vain. In fact, it is irrelevant whether a minority or majority or even if every Rabbi in the world had *then* given the Heter.

The crucial point is, *and this is the point of my paper*, is would these Rabbis who gave the Heter then give it today – namely, for the Shemittah 5768? I made this point in the *body* of my paper, but the “maarechet” of the “yarchon” downgraded it to *just a footnote!*

In order to answer this point, I showed that not only did 15 “Charedi”<sup>94</sup> Rabbis, which include the recognised Poskei hador, such as Rabbi Eliashiv, Rabbi Vosner, and Rabbi Kanievsky, gave a clear ruling that the Rabbis who once gave it would not give it

---

<sup>93</sup> Another example of this could be on the question of Kitniot on Pesach. Even though there is a strong prohibition for Ashkenazi and some Sepharadi Jews on eating kitniot on Pesach, there have been situations of famine where the gedolei hador have allowed them for a particular Pesach. This does not mean that one can eat them for all subsequent Pesachs!

<sup>94</sup> I myself do the best to avoid using expressions such as Charedi, Dati, Dati Leumi, Chiloni. I see everyone as Jews and any categorisation as unnecessary. However, since the editorial board like to use these expressions, I shall use them in my answers to the comments. I should add that the word “Charedi” that occurs before the “15 Rabbi” in the “conclusion” of my paper, is an addition by the editorial board. It is unfortunate that there are those who class those who accept the Heter Mecjhirah as “Dati Leumi” whilst those who don't as “Charedi”. From people I know in Kiryat Arba this is in many cases incorrect.

today, and therefore one cannot utilise it today, but in addition I showed how Rabbi Shlomo Goren and Rabbi Yehuda Ushpizai, who come from the “Dati Leumi” camp have also said that the Heter given by Rabbi Kook and others is not applicable today. Furthermore, Rabbi Yaacov Ariel, the Chief Rabbi of Ramat Gan, and a member of the Beth Din of Otzar Haaretz will only give a Mehadrin Hechshar to establishments in his city to places which don’t use Heter Mechirah, showing that the non-use is preferable. In addition, there are an increasing number of city Rabbis who will not give any Hechshar for those utilising the Heter Mechirah. Chief Rabbi Metzger has stated that this is the last time that the Rabbanut of Medinat Yisrael will use the Heter Mechirah.

E and S question my statement that one cannot compare Heter Mechirah to Mechirat chametz. They should read what Rabbi Vitman says on this. He states that there is in fact a fundamental difference. In Heter Mechirah one is doing the sale to prevent observing a Mitzvah whereas in Mechirat chametz the purpose is to avoid owning chametz during Pesach. Furthermore, Mechirat Chametz is mentioned in the Yerushalmi and in the Tosephta. I never saw “Heter Mechira” mentioned in them – “Yagati v’lo matzati” – but in this case you can believe me!

The ruling that the Heter Mechirah practised in Israel today is “gemirat daat” is not my ruling. It is of the “poskei of this and the previous generation” – including Rabbi Eliashiv, Rabbi Shlomo Zalman Auerbach and Rabbi Yitzchak Weiss (“Minchat Yitzchak”). This is supported by the fact of the many farmers sign on the dotted line of the “Heter Mechirah” form and then go on working in their fields as usual!<sup>95</sup>

E and S called my comment on Almighty giving us Eretz Israel and will sell it to avoid a Mitzvah as “azut” The Netziv’s comments on his ideological objections (in addition to his halachic objections) are of a similar nature. One would expect those who, kol hakavod and with a lot mesirat nefesh fight to establish Jewish settlements in Yehuda and Shomron, continually setting up new “maachzim,” fight to prevent their demolition and class themselves as “dati leumi” (as distinct from “charedim” whom the dati leumi often claim are not interested in settling Yehudah and Shomron) to be the *last* to want to sell Eretz Israel to goyim They will answer that it is done to assist the Jewish farmers.<sup>96</sup> The Rambam clearly states that give a Jew parnasah is the highest level of charity. But would the Rambam agree that the way to do this is by “abolishing a Mitzvah given in the Torah”<sup>97</sup> or by “selling the whole Mitzvah of Shemittah”<sup>98</sup>?

An alternative solution needs to be found, and in my paper, I spoke about the research by Machon Lev on such an alternative solution. Those involved in the agricultural sector would receive compensation. They would also attend during the Shemittah year and as a result of their studies, there efficiently and annual production yields and hence their income would increase. However, E. & S. did not so much as even

---

<sup>95</sup> Rabbi Moshe Levinger

<sup>96</sup> One might mention that amongst the dapim which are distributed to the various Shuls in Israel towards every Shabbat, there are those *produced by “data leumi” groups*. Week by week one will find in them sometimes on as many as four pages, sometimes full page of advertisements enticing people to go on holiday to China, Thailand, Italy, Turkey and even the *Arab countries* of Morocco and Tunisia What about the parnasah of the Jewish hotel owners and the Jewish hotel staff in Israel? What about the parnasah of the Jewish tour guides in Israel? And all this is apart from the issur of taking a holiday in Chutz laaretz.

<sup>97</sup> Expression used by Rabbi Vitman

<sup>98</sup> Expression used by Rabbi Moshe Levinger

refer to this in their “teguvot”. Of course, an alternative solution costs money. But if the Government seriously wants to find a solution, they will find the money.

If in order to remain in power the Government had to pay hundreds of millions of Shekels to potential coalition partners, they would quickly find it. If for coalition reasons they needed similar sums to appoint another ten Ministers, with their offices, secretaries and Volvos, money would be found. If, chas v’chalilah they decide, as they are already talking about, expelling 100,000 Jews from Yehudah and Shomron which would cost more than at least 50 - 100 observances of shemittah they would find the money within minutes! They are already seriously talking about giving every family who leaves Yehuda and Shomron 1,1 million shekels!

All it requires the right pressure on the Government to pay for the observance of Shemittah. However as long as those working in the agricultural sector or those selling their products are able to receive hechsharim for Heter Mechirah produce, there won’t such pressure to find an alternative solution. Heter Mechirah will continue forever and this is completely contrary to the opinions of Rabbi Kook and other Rabbis who in the past gave such heterim. If one would stop giving hechsharim for Heter Mechirah produce, an alternative solution would speedily be found!<sup>99</sup>

E and S ask why I did not state that when Rabbi Goren was Chief Rabbi of Israel, he utilised Heter Mechirah. They could have added that when he was Chief Rabbi of the Army, he also utilised it for the army kitchens. When one is in a public national position and subject to all sorts of pressures, one sometimes has to rely on lenient and/or minority opinions, even if they contradict one’s personal views. We must also remember that all this was *over 40 years ago* and one cannot use the fact that because Rabbi Goren used the heter Mechirah when he was then Chief Rabbi, one can automatically use it today.

However, the fact is that Rabbi Goren in his lecture at which I was present and his subsequent article, clearly stated that Rabbi Kook’s heter mechirah is not valid today. He added that he himself does not eat Heter Mechirah produce. When asked after the lecture how one could override Shabbat and defend Israel if one had sold it for the Shemittah year, he laughed and said “if indeed it had been sold!”

E and S quoted a number of leading Rabbis, after the establishment of the State, who supported the Heter Mechirah. Most of these were about fifty years ago in the early days of the Medinah when there was a Tzennah. I recollect my parents in those days sending their relatives in Israel one small tin of sardines for Yom Tov, which was a pleasure to receive. Today this seems laughable when there is no room on the shelves of the supermarkets for all the food they stock. One therefore cannot compare a Shemittah then with a Shemittah today.

They also named three Dayanim of the Beth Din Hagadol who quote articles supporting the Heter Mechirah. These articles were not written for this Shemittah but they appeared between 13 – 20 years ago and before they were dayanim of the Bet Din Hagadol. Do these three Dayanim still hold these same opinions today? And even if they do, why don’t E and S talk about all the other Dayanim of the Beth Din Hagadol and of

---

<sup>99</sup> Needless to say, this is not Chas v’halila, a personal criticism of those giving these hechsherim, but a “rayoni” criticism. It is forbidden to l’zalzel any rabbi even if one disagrees with his opinion on certain matters.

the 100 or so dayanim of the various regional Rabbinical courts. They should investigate how many of them support Heter Mechirah?

E and S also “mesatet” word for word various Daat Torah that Gedolei Hador gave in the past three years on the prohibition on selling land in Eretz Yisrael and of the non-validity today of the Heter Mechirah. However, they left out the heading each time of “Daat Torah” and describe them as just “paskivillim” which is very disrespectful to these Gedolim. They also describe the bringing out of these piskei din over two years before the Shemittah as “weird timing” and “what is the urgency to proclaim this matter at that period”. Precisely the opposite – this gives those involved in agricultural production and distribution plenty time to plan ahead for the next Shemittah. If it had just been given at the last moment, a justifiable answer would have been “why have you waited until the last moment?” E and S here keep referring to fact they were given at the time of the girush Rahamona Litzlan from Gush Katif – these piskei din certainly don’t refer to this girush and I therefore don’t see why E and S did so. Furthermore, they make a point of saying that Rav Nehemiah Goldberg (who is on the Bet Din of Otzar Haaretz) signed the first Daat Torah, dated Iyar 5765 only in the middle of 5767. There is nothing in the publication of this Daat Torah to substantiate this claim of theirs.

E wrote that I made a serious error and even gave no source in stating that Rabbi Shimshon Refoel Hirsch opposed the Heter Mechirah. Firstly, I did give a source, fn no 17 which was the book (in English) by Rabbi Isidor Grunfeld, who was a Dayan of the London Beth Din, and one of the world’s authorities on the writings of Rabbi Shimshon Refoel Hirsch.

E repeatedly asks why I left out the name of this or that Rabbi who was in favour of Heter Mechirah. However, he *never* asks why I left out the names of Rabbis who were against it and indeed there were plenty of them, such as Rabbi Israel of Kotzk (Kotzker Rebbe), Rabbi Sneiur Zalman Fredkin (“Toat Chased”), Rabbi Nahum Weidenfeld, Rabbi Shalom Schwadron, Rabbi Avraham Mendel. Steinberg of Brody and Rabbi Meir Arik. Even if the purpose of my paper had been to give a history of the Heter Mechirah controversy, one obviously cannot quote as many authorities in my account of the early history of heter mechirah which was about 3 pages long with that of E’s which was 22 pages long! How much more so when the objective of my paper was something quite different!

E also asks why I quoted Rabbi Kook saying that in Russia he was against this Heter but did not give the continuation. If one reads the continuation of this quote, one will see that what I followed on in my paper is a summary of what Rabbi Kook wrote.

On occasion when E and S find that what a posek has written does not agree with their opinion they dismiss it as a “siluf” or a “taut sofer”! An example occurs with the writings of Rabbi Mordechai Eliahu. In his book, Rabbi Eliahu clearly states on pages 72 and 191 that one should prefer imported products *including from Gaza*, rather than Heter Mechirah. On page 195 he prefers imported products, although he adds one should avoid Gaza. Only on pages 65 and 194 does he prefer Heter Mechirah. Thus in the majority of cases in his book, he prefers imported products but E and S decide there is a “taut sofer”! In addition, he was one of the signatories of the Poskei hador on the Daat Torah strictly forbidden the sale of land in Eretz Israel to goyim. However, E and S add after his name



“(!)” and comment “that it is hard to believe that he signed this nusach...” Are they suggesting his signature is “mezuyaf” or maybe it is just another “taut dafus”!!!

I could write much more, but I trust that with what I have written sufficiently answers the comments of E and S.